

DOI: 10.5604/01.3001.0015.9795

Robert Bobkier

ORCID: 0000-0001-8212-6309

e-mail: robert.bobkier@gmail.com

Współczesny narkoterroryzm w Ameryce Łacińskiej. *Casus* Kolumbii i Meksyku

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie zjawiska narkoterroryzmu w Ameryce Łacińskiej na przykładzie Kolumbii i Meksyku. Dla realizacji tego celu postawiono dwie hipotezy badawcze: nie istnieje jednolita definicja narkoterroryzmu oraz działania kolumbijskich i meksykańskich karteli narkotykowych można określić mianem narkoterroryzmu. Opracowanie w pierwszej kolejności prezentuje genezę terminu narkoterroryzm i problemy związane z brakiem jego jednoznacznej definicji. Samo pojęcie pojawiło się w użyciu u schyłku zimnej wojny i oznaczało pierwotnie związki handlarzy narkotykami z organizacjami terrorystycznymi i państwami bloku sowieckiego. Wypracowane później definicje tego zjawiska są o tyle niejednoznaczne, że oznaczać mogą zarówno stosowanie przez kartele narkotykowe metod przypisywanych terrorystom, jak również finansowanie swej działalności przez ugrupowania terrorystyczne poprzez handel narkotykami. Artykuł niniejszy dotyczy pierwszego z omawianych znaczeń. W kolejnym podrozdziale omówiono sytuację w dwóch państwach Ameryki Łacińskiej. Jako pierwszy po typowo terrorystyczne środki działania sięgnął kolumbijski kartel z Medellin. Przystępcy dokonywali ataków bombowych na budynki publiczne i samoloty oraz zamachów na polityków. W ten sposób chcieli osiągnąć cel, jakim było powstrzymanie ekstradycji przywódców kartelu. W Meksyku masowa produkcja narkotyków miała miejsce od lat 30. XX w., jednakże na przełomie XX i XXI w. działające pierwotnie lokalnie grupy przestępcze zmonopolizowały szlaki przemytu używek do USA. Podjęta przez państwo w 2006 r. próba zwalczenia tego procederu zaowocowała wieloletnią „wojną narkotykową”, w wyniku której śmierć poniosło kilkaset tysięcy osób. Nastąpił również niespotykany w skali świata wzrost przestępczości, do tego stopnia, że w Meksyku ginie z rąk karteli około 100 osób dziennie. W dalszej części artykułu zaprezentowano niemal jednogłośne uznanie przez społeczność międzynarodową działań karteli narkotykowych za terrorystyczne. Odmienne w tym względzie było tylko stanowisko piśmiennictwa meksykańskiego. Kolejnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa międzynarodowego okazała się współpraca tych karteli z organizacjami terrorystycznymi. Tego typu kooperacja może być bilateralnie korzystna dla obu stron, zwłaszcza w zakresie posiadanych przez wspierane przez niektóre państwa ugrupowania terrorystyczne możliwości prania pieniędzy. Długoletnie funkcjonowanie karteli wytworzyło w latynoamerykańskich społecznościach zjawisko „narkokultury”, gloryfikującej terrorystyczne działania karteli i postaci ich przywódców.

Słowa kluczowe: terroryzm, handel narkotykami, narkoterroryzm, Kolumbia, Meksyk, kartele narkotykowe.

Wstęp

Problemem badawczym niniejszego artykułu jest fenomen narkoterroryzmu w Ameryce Łacińskiej, rozumianego jako stosowanie metod terrorystycznych przez zorganizowane grupy przestępcze, których przedmiotem działalności jest produkcja i obrót środkami odurzającymi (kartele narkotykowe). Praca ma kilka celów. Są nimi – w pierwszej kolejności omówienie problemów definicyjnych związanych z samym terminem „narkoterroryzm”, używanym zarówno celem określenia stosowania terrorystycznych metod przez kartele narkotykowe, jak również dla opisanego finansowania działalności ugrupowań terrorystycznych z handlu narkotykami. Kolejnym celem jest prezentacja sytuacji w dwóch państwach Ameryki Łacińskiej, najbardziej dotkniętych skutkami występowania zjawiska, to jest w Kolumbii i Meksyku. Dodatkowo zanalizowano niepokojącą społeczność międzynarodową współpracę pomiędzy kartelami narkotykowymi a ugrupowaniami terrorystycznymi i jej uwarunkowania. Przedstawiono też wpływ handlu narkotykami na społeczeństwa tych państw objawiający się funkcjonowaniem tzw. „narkokultury”.

Tak zarysowane cele pracy pozwalają na postawienie dwóch hipotez badawczych. Pierwsza z nich brzmi: nie istnieje jednolita definicja narkoterroryzmu. Druga: działania kolumbijskich i meksykańskich karteli narkotykowych można określić mianem narkoterroryzmu.

W artykule niniejszym zastosowano jako metodę badawczą – metodę opisową, dokonując analizy i krytyki piśmiennictwa.

Problem badawczy jest o tyle istotny z perspektywy Polski, że znalazła się ona w obszarze zainteresowania południowoamerykańskich karteli narkotykowych z powodu jej położenia geograficznego, rozwoju kontaktów międzynarodowych, jak również sukcesywnego uszczelniania południowych granic Unii Europejskiej¹. Jednocześnie sam narkoterroryzm nie był w piśmiennictwie polskim przedmiotem pogłębionych analiz.

Problemy definicyjne

Trwająca kilkadziesiąt lat „wojna z narkotykami” i młodsza od niej „wojna z terroryzmem” znalazły wspólny mianownik w postaci przeciwdziałania narkoterroryzmowi. Termin ten pierwotnie wprowadził w 1983 r. Fernando Belaunde Terry, prezydent Peru, celem opisanego przymierza pomiędzy przemytnikami narkotyków i marksistowskim ugrupowaniem Świetlistego Szlaku (*Sendero Luminoso*)². Skutkiem tego przymierza były ataki lewicowych terrorystów na policję antynarkotykową tego kraju. Słowo to zostało potem wwiezione do publicznego dyskursu przez prezydenta USA Ronalda Reagana, kiedy administracja USA dostrzegła zwiększające się wpływy ZSRR i Kuby na rządy Nikaragui, Salwadoru, Gwatemali, Chile i Peru oraz związki tych ostatnich z kartelami narkotykowymi³. Tym

¹ Zob. W. Pływaczewski, *Współczesne trendy przestępczości zorganizowanej w Europie (analiza wybranych zjawisk przestępczych z uwzględnieniem zadań Agencji Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania – Europol)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 52, s. 395.

² Zob. R. W. Lee, *The Latin American Drug Connection*, „Foreign Policy” 1985, nr 61, s. 155.

³ Zob. O. Chicos, *The Concept of Narcoterrorism and Its Implications*, „Law Annals Titu Maiorescu

samym w narkoterroryzmie dostrzeżono zagrożenie dwójakiego rodzaju – kryminalnego i politycznego. Aktywność Kuby i Nikaragui na tym polu uznano za osłabiającą strukturę polityczne i społeczne demokratycznych państw półkuli zachodniej⁴. Równolegle, w zimnowojennej rzeczywistości, służby specjalne USA zdobyły informacje, że od lat 60. XX w. komunistyczna Bułgaria, realizując instrukcje sowieckiego KGB, przeprowadzała z bliskowschodnimi ugrupowaniami terrorystycznymi operację barterowej wymiany broni w zamian za morfinę, następnie rozprowadzaną w Zachodnie Europie. Informacje te ujawniono w toku procesu dwóch pracowników bułgarskiej ambasady oskarżonych o udzielenie pomocy na rzecz Mehmeta Ali Agcy, który przeprowadził w 1981 r. zamach na papieża Jana Pawła II⁵.

Na Kongresie Amerykańskiego Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego w 1987 r. wyrażono przekonanie, że same środki prawne mogą okazać się niewystarczające do zwalczania zjawiska. Uznano, że skumulowana skala przemytu narkotyków, handlu bronią i terroryzmu stanowi do tego stopnia zagrożenie dla bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku międzynarodowego, że rozważyć należy użycie sił zbrojnych i nadanie sądom Stanów Zjednoczonych jurysdykcji nawet w sprawach działań przestępczych prowadzących poza terytorium tego państwa⁶.

W ramach narkoterroryzmu uległy bowiem połączeniu dwa byty, które przez długi czas traktowano odrębnie: przemyt narkotyków i terroryzm. Koncepcja ta powstała na gruncie zrozumienia, że są one ze sobą powiązane, a koordynacja polityki antynarkotykowej i antyterrorystycznej jest konieczna, by skutecznie zwalczać oba fenomeny. Istnienie tego powiązania było znane już wcześniej, jednak koncentracja społeczności międzynarodowej na terroryzmie po wydarzeniach z dnia 11 września 2001 r. zwiększyła uwagę poświęconą również samemu narkoterroryzmowi. Pojęcie to, pierwotnie kojarzone z regionami produkcji narkotyków w Azji Środkowej („Złoty Półksiężyc”) oraz Azji Południowo-Wschodniej („Złoty Trójkąt”), obecnie związane jest w zasadzie wyłącznie z Ameryką Łacińską⁷.

Definicja samego narkoterroryzmu jest niejednoznaczna, ponieważ ma różne tak cele, jak i konsekwencje w zależności od tego, jaka część tego złożonego słowa jest podkreślana. Wzmiankowanego określenia używać można w pierwszym znaczeniu dla opisanego stosowania terrorystycznych metod wykorzystywanych przez kartele narkotykowe. W tym przypadku terroryzm jest środkiem (metodą) zapewniającym osiągnięcie celu, jakim są zyski z obrotu środkami odurzającymi, a nie celem „samym w sobie” aktywności takiej zorganizowanej grupy przestępczej. W drugim jednak rozumieniu pojęcia mówimy o finansowaniu swej działalności przez ugrupowania *stricte* terrorystyczne z zysków osiągniętych z obrotu narkotykami. Tu zachodzi stan odwrotny – „celem terroryzmu jest terror”, zaś dochody – środkiem do jego urzeczywistnienia, zapewniającym funkcjonowanie ugrupowania. Dodatkowym czynnikiem zaciemniającym obraz zjawiska jest kooperacja między działającymi

University” 2015, nr 38, s. 38.

⁴ Zob. R. B. Oakley, *Combating Terrorism*, „Harvard International Review” 1985, nr 6, s. 9; por. W. Laqueur, *Reflections on Terrorism*, „Foreign Affairs” 1986, nr 1, s. 86–100.

⁵ Zob. J. G. Pilon, *The Bulgarian Nexus*, „The National Interest” 1986, nr 3, s. 84.

⁶ Zob. C. L. Blakesley, B. Penney, E. Nadelmann, B. Zagaris, *Drugs and Small Arms: Can Law Stop the Traffic?*, „Proceedings of the Annual Meeting of American Society of International Law” 1987, nr 81, s. 44.

⁷ Zob. E. Bjørnethed, *Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror*, „Global Crime” 2004, nr 3–4, s. 305.

na skalę międzynarodową kartelami narkotykowymi stosującymi terrorystyczne metody a ugrupowaniami terrorystycznymi handlującymi narkotykami⁸.

Pochodzące jeszcze z lat 80. XX w. pierwsze dostrzeżone w piśmiennictwie definicje narkoterroryzmu określają go jako „zaangażowanie organizacji terrorystycznych i grup powstańczych w handel narkotykami w celu przetrwania finansowego i pokrywania kosztów ataków terrorystycznych”⁹ oraz „wykorzystanie handlu narkotykami do realizacji celów określonych rządów i organizacji terrorystycznych”¹⁰. Usuwały więc one działalność karteli narkotykowych poza obręb zjawiska, ujawniając jednocześnie jako potencjalnego aktora rządy państw. Dopiero w roku 1991 w literaturze naukowej sformułowano dualne określenie narkoterroryzmu rozumianego jako „koncepcja, która próbuje połączyć międzynarodowy terroryzm i międzynarodowy handel narkotykami jako równoległe branże, które współdziałają synergistycznie” oraz „akty terroryzmu popełniane przez baronów narkotykowych i dilerów w celu zastraszenia i zneutralizowania ustawodawstwa antynarkotykowego oraz rządu i pozarządowych kampanii antynarkotykowych”¹¹. Na przestrzeni kolejnych lat konstruowano szereg definicji terminu narkoterroryzm oscylujących pomiędzy dwoma wyżej wskazanymi znaczeniami, to jest działalnością karteli narkotykowych z użyciem metod charakterystycznych dla terroryzmu¹² oraz obrotem narkotykami przez ugrupowania *stricto* terrorystyczne¹³.

W piśmiennictwie polskim funkcjonują trzy definicje narkoterroryzmu. *Encyklopedia terroryzmu* z 2004 r. określa go jako „terrorystyczne działania podejmowane przez kartele narkotykowe wobec państwa w celu ochrony swych interesów”¹⁴. Mirosława Czerny opisała w 2016 r. narkoterroryzm jako terror wprowadzony przez zbrojne bandy narkotykowe¹⁵, zaś Lech Chojnowski zdefiniował go jako typ terroryzmu polegający na wykorzystaniu metod

⁸ Zob. R. Bobkier, *Polimorfizm narkoterroryzmu. Terrorystyczna działalność karteli narkotykowych czy finansowanie terroryzmu z handlu narkotykami*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2022, nr 42, w druku.

⁹ D. Boyce, ‘Narco-Terrorism’, „FBI Law Enforcement Bulletin” 1987, nr 11, s. 24.

¹⁰ R. Ehrenfeld, *Narcoterrorism*, Basic Books, New York 1990, s. xiii.

¹¹ J. M. Shafritz, E. F. Gibbons, G. E. J. Scott, *Almanac of Modern Terrorism*, Fact on File, New York 1991, s. 129.

¹² Por. J. D. Simon, *The Terrorist Trap. America's Experience with Terrorism*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis 2001, s. 331–332; L. Napoleoni, *Modern Jihad. Tracing the Dollars Behind the Terror Networks*, Pluto Press, London 2003, s. 229; M. Gus, *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks 2010, s. 16.

¹³ Zob. G. D. Lee, *Global Drug Enforcement. Practical Investigative Techniques*, CRC Press, Boca Raton–London–New York–Washington 2004, s. 274; C. C. Combs, M. Slann, *Encyclopedia of Terrorism. Revisited Edition*, New York–Boston–Massachusetts 2007, s. 191; A. B. Prasetya, M. Syaunillah, *The Dynamics of Narcoterrorism in Indonesia. Case Study: Fadli Sadama* [w:] *ICSGS 2019: Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6–7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia*, red. M. S. Rofii, A. I. Munandar, D. M. Yusuf, European Alliance for Innovation, Jakarta 2020, s. 496–504.

¹⁴ *Encyklopedia terroryzmu*, red. B. Zasieczna, A. Zasieczny, Bellona, Warszawa 2004, s. 743.

¹⁵ Zob. M. Czerny, *Region peryferyjny wobec procesów globalizacji – eksploatacja surowców i zjawisko rugowania rdzennych mieszkańców Chocó z ich ziemi (w Kolumbii)*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 2016, vol. 5, s. 278.

terrorystycznych przez organizacje przestępcze w walce z instytucjami państwowymi¹⁶. Termin ten stosowany jest zresztą w literaturze polskiej bezdefinicyjnie, niejako intuicyjnie¹⁷.

Definicja narkoterroryzmu może mieć aspekt podwójnego ukierunkowania w zależności od położenia nacisku czy to na aspekt narkotyków, czy to terroryzmu. Leonard Weinberg, Ami Pedahzur i Sivan Hirsch-Hoeffler podnoszą, że nawet przy uwzględnieniu tej dychotomii narkoterroryzm pozostaje pojęciem problematycznym i bardziej komplikuje niż ułatwia dyskusje odnośnie dwóch koncepcji, które ucieleśnia. Autorzy ci twierdzą, że samo pojęcie terroryzmu doznaje uszczerbku, swoistego „osłabienia”, dyfuzji wskutek przywiązywania go do innych pojęć, jak na przykład nie związany bezpośrednio z użyciem przemocy cyberterroryzm¹⁸ czy ekoterroryzm¹⁹. Niektórzy autorzy, jak Chris Dishman, unikają używania terminu narkoterroryzm, skupiając się jedynie na konwergencjach pomiędzy organizacjami przestępczymi a terrorystycznymi, określając je jako „pozbawioną przywództwa więź”²⁰.

Kolumbia. Początki narkoterroryzmu

W omawianym znaczeniu termin narkoterroryzm używany był pierwotnie do określania stosowanych w latach 80. i 90. XX w. terrorystycznych metod działania karteli narkotykowych w Kolumbii. Metody te obejmowały porwania, zabójstwa, zamachy na samoloty i stosowanie „samochodów – pułapek”²¹. W tym rozumieniu narkoterrorystami byli „baron kokainowy” Pablo Escobar z kartelu Medellin i inni członkowie karteli, których działania określano jako próby wpływania przez przemytników narkotyków na politykę państwa poprzez systematyczne zagrożenie przemocą lub jej stosowanie. W omawianym przypadku handel środkami odurzającymi był głównym przedmiotem aktywności grupy przestępczej, a terrorystyczne środki dzia-

¹⁶ Zob. L. Chojnowski, *The Origins and Waves of Terrorism*, „Scientific Journal Bielsko-Biała School of Finance and Law” 2017, nr 4, s. 175.

¹⁷ Występuje on w publikacjach poświęconych: bezpieczeństwu *in abstracto*, Ameryce Łacińskiej, poszczególnym ugrupowaniom terrorystycznym i typologii terroryzmu, por. K. Kardis, Y. Pauliuchuk, *Zagrożenia mające wpływ na bezpieczeństwo społeczne państwa*, „Współczesne Problemy Zarządzania” 2018, nr 12, s. 42; R. Wordliczek, *Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych wobec Peru na przełomie XX i XXI wieku*, „Ameryka Łacińska” 2014, nr 3–4, s. 34–61; M. Fijałkowski-Myszyński, F. Dynak, E. Dąbrowska, *Historia FARC: pomiędzy partyzantką a terroryzmem* [w:] *Badania nad terroryzmem*, red. A. Gasztold, M. Stachoń, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2022, s. 59–74; J.M. Fiszer, *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego i nowego ładu międzynarodowego* [w:] *System euroatlantycki w wielobiegunowym ładzie międzynarodowym*, red. J.M. Fiszer, P. Olszewski, Warszawa 2013, s. 276.

¹⁸ Por. H. Al Asyari, *The Evolution of Cyberterrorism: Perspectives and Progress from The European Union and Association of Southeast Asian Nation*, „Jurnal Hukum Ius Quia Iustum” 2022, nr 1, s. 1–23.

¹⁹ Zob. L. Weinberg, A. Pedahzur, S. Hirsch-Hoeffler, *The Challenges of Conceptualizing Terrorism*, „Terrorism and Political Violence” 2004, nr 4, s. 779.

²⁰ Zob. Ch. Dishman, *The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2005, nr 3, s. 237–238.

²¹ Zob. F. Gaffney, *Narcoterrorism in Colombia* [w:] *Historical Perspectives on Organized Crime and Terrorism*, red. J. Windle, J.F. Morrison, A. Winter, A. Silke, Routledge, London–New York 2018, s. 167–168.

lania – jedynie narzędziem do osiągnięcia celu, jakim są zyski z tej działalności²². Na przełomie XX i XXI wieku w Kolumbii przestępczość narkotykowa przyczyniała się do 3500 morderstw rocznie²³. Skalę zagrożeń płynących w tym państwie ze związków terroryzmu i handlu kokainą obrazować mogą wydarzenia z jego stolicy Bogoty, gdzie w 1984 r. handlarze narkotyków przeprowadzili zamach bombowy w pobliżu ambasady USA bezpośrednio po ogłoszeniu przez rząd zamiaru dokonywania ekstradycji przestępców do Stanów Zjednoczonych²⁴. W 1985 r. partyzanci z terrorystycznego ugrupowania M-19 zajęli siedzibę Sądu Najwyższego i działając na zlecenie karteli narkotykowych, spalili archiwum tego sądu²⁵. W roku 1989 kartel z Medellin posłużył się 500-kilogramową bombą samochodową, którą zdetonowano pod budynkiem kolumbijskiego Departamentu Bezpieczeństwa. W wyniku eksplozji zginęły 63 osoby, a 500 zostało rannych²⁶. Najtragiczniejszym z tych zamachów było podłożenie przez ten kartel w tym samym roku ładunku wybuchowego do samolotu pasażerskiego linii lotniczych Avianca, którym miał lecieć kandydat na prezydenta Kolumbii César Gaviria. W wyniku tego aktu terronu śmierć poniosło 107 osób²⁷.

Gustavo Duncan, Santiago Sosa i Jose Antonio Fortou dokonali wnikliwej analizy związku między zorganizowaną przestępczością a terrorem w Kolumbii. Wykazali oni, że w tym państwie trzy różne typy podmiotów (lewicowi terroryści, ugrupowania paramilitarne²⁸ i kartele narkotykowe) zaangażowały się w zorganizowaną działalność przestępczą, głównie w produkcję i handel narkotykami. O ile te dwa pierwsze finansowały z handlu narkotykami cele polityczne, o tyle kartele działały na zasadzie czysto handlowej. Cytowani autorzy określili dwie podstawowe zmienne wpływające na uciekanie się przez handlarzy narkotykami do działań terrorystycznych. Pierwszą z nich była kontrola terytorium dokonywana przez kartele nadzorujące określone obszary kraju i działające na tych obszarach jako „protopaństwo” lub państwo równoległe. Drugą zmienną były relacje z państwem kolumbijskim, które funkcjonowały na zasadzie kooperacji lub konfrontacji. Narkoterroryzm w Kolumbii przyjął więc – w ślad za tymi zmiennymi – dwie logiki działania, zależne od stosunku uzbrojonych aktorów do państwa i ich zdolności do kontrolowania peryferyjnych terytoriów. Środki terrorystyczne były używane przez kartele instrumentalnie: celem kontroli na peryferiach państwa stosowano przemoc, lecz bez zamachów bombowych. Te dokonywane były w głównych

²² Zob. E. Björnehed, op. cit., s. 306.

²³ Zob. S. W. Casteel, *Narco-Terrorism: International Drug Trafficking and Terrorism a Dangerous Mix. Testimony Before the Senate Committee on the Judiciary*, 20.05.2003, s. 8, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-108shrg90052/pdf/CHRG-108shrg90052.pdf>, dostęp: 20.05.2022 r.

²⁴ Zob. B. J. Phillips, *Terrorist Tactics by Criminal Organizations: The Mexican Case in Context*, „Perspectives on Terrorism” 2018, nr 1, s. 53.

²⁵ Zob. G. Livingstone, *Inside Colombia. Drugs, Democracy and War*, Rutgers University Press, New Brunswick 2004, s. 55; B. Graham, *27 Hours That Shook Bogota*, „The Washington Post” z 13.11.1985 r., <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/11/13/27-hours-that-shook-bogota/df179624-949a-4a89-8252-ad4ceae28c6f/>, dostęp: 21.01.2022 r.

²⁶ Zob. B. J. Phillips, op. cit., s. 53.

²⁷ Zob. J. Neagle, *Colombia: Update On “drug War,” Violent Incidents*, Latin America Data Base, 30.11.1989, <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4782&context=notisur>, dostęp: 18.05.2022 r.; L. V. D. Assem, *¿Robin Hood, vengador o terrorista? Un análisis de la representación de Pablo Escobar*, Radboud Universiteit, Nijmegen 2017, s. 23–24; V. H. Vargas Rodríguez, *Noches de luna roja*, „Agenda Cultural de la Universidad de Antioquia” 2011, nr 6, s. 2.

²⁸ Por. J. Grajales, *Private Security and Paramilitarism in Colombia. Governing in the Midst of Violence*, „Journal of Politics in Latin America” 2017, nr 3, s. 27–48.

miastach, aby wywierać naciski na rząd, czy to celem przeciwdziałania dokonywania ekstrakcji członków karteli do USA, czy to blokowania działalności organów ścigania²⁹.

Śmierć ikonicznej postaci przywódcy ugrupowania z Medellin Pablo Escobara w 1993 r. zamknęła w Kolumbii fazę manifestacyjnego stosowania środków terrorystycznych przez grupy przestępcze. Rezygnacja z zamachów bombowych czy likwidacji kluczowych polityków nie oznacza jednak, że ograniczyła się sama aktywność karteli, a zwłaszcza skala produkcji i eksportu narkotyków do USA i Europy. Zintensyfikowane działania amerykańskiej Agencji do Walki z Narkotykami (United States Drug Enforcement Administration, DEA) skierowane przeciwko największym kartelom (z Medellin i Cali) skutkowały rozbiciem ich na szereg mniejszych, które przystąpiły do organizowania własnych operacji. W ostatniej dekadzie XX w. te organizacje kolumbijskie były odpowiedzialne za dostawę 80% kokainy sprzedawanej w Stanach Zjednoczonych i odpowiednio 90% w Europie. Roczne zyski tych karteli z działalności szacowano na 7 miliardów dolarów. Ocenia się, że wypływały one kwotę 100 mln dolarów łapówek tygodniowo³⁰. Jedynie w latach 1995–1998 służby amerykańskie skonfiskowały 235 pojazdów (łodzi, samolotów, samochodów ciężarowych), którymi kolumbijskie grupy przestępcze usiłowały przemycać narkotyki do USA³¹. Jednak te działania organów ochrony prawnej nie zmniejszyły zasobów ekonomicznych karteli z Kolumbii. Zrezygnowały one ze stosowania przemocy terrorystycznej, pożytywanej pierwotnie przez przestępców jako skuteczne – i stosunkowo tanie – narzędzie wywierania wpływu na rządzących, w jej miejsce poszerzając skalę i zakres „oferty” korupcyjnej. Przyczyniło się to wręcz do zwiększenia aprobaty społecznej dla działalności *narcotrafficanes* (przemytników narkotyków)³². Przywódcy karteli funkcjonują w tym państwie w XXI w. „już nie tylko jako klasa ekonomiczna, lecz także potężna siła polityczna”³³.

Meksyk. Rozkwit narkoterroryzmu

Państwem szczególnie doświadczającym terroryzmu ze strony karteli narkotykowych jest Meksyk.

Założona w 1929 r. Partia Rewolucyjno-Instytucjonalna (Partido Revolucionario Institucional, PRI) sprawowała tam do 2000 r. dyktatorski, monopartyjny system rządów³⁴.

²⁹ Zob. G. Duncan, S. Sosa, J.A. Fortou, *Terrorism and organized crime in Colombia* [w:] *The Nexus Between Organized Crime and Terrorism*, red. L. Paoli, C. Fijnaut, J. Wouters, Monograph Book, New York 2022, s. 413–415.

³⁰ Zob. F. Allum, R. Siebert, *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, Routledge, London-New York 2003, s. 149–150.

³¹ Zob. R.J. Nieves, *Colombian Cocaine Cartels: Lessons From the Front*, „Trends in Organized Crime” 1998, nr 3, s. 13–14.

³² Zob. J. Collins, K. T. Alarcón, *Colombia, the Drug Wars and the Politics of Drug Policy Displacement – from La Violencia to UNGASS 2016*, „Journal of Illicit Economies and Development” 2021, nr 2, s. 200–201.

³³ A. Gaviria, D. Mejia, *Introduction* [w:] *Anti-Drug Policies in Colombia: Successes, Failures and Wrong Turns*, red. A. Gaviria, D. Mejia, Vanderbilt University Press, Nashville 2017, s. 3.

³⁴ Zob. P. Dyrda, *System polityczny państw Ameryki Łacińskiej. Europejskie, północnoamerykańskie i „rdzenne” pomysły na rozwiązania ustrojowe w wybranych państwach* [w:] *Synkretyzm Nowego Świata*, red. P. Kalina, K. Kleczkowska, M. Smółka, M. Tokarska, N. Tołsty, P. Pawlak, P. Wesołowski, Rada Kół Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015, s. 100–103.

Rzecz jasna uprawa i handel narkotykami miały miejsce już wcześniej, zwłaszcza na wiejskich obszarach Meksyku. Fundamentem istnienia dzisiejszego przemysłu narkotykowego na obszarze tego kraju jest XIX-wieczny proces migracji Chińczyków do USA. Został on wstrzymany w 1882 r. ustawą *Chinese Exclusion Act*, która ograniczyła napływ tych azjatyckich imigrantów do Stanów Zjednoczonych. Rozpoczęli więc oni osiedlać się na granicy amerykańsko-meksykańskiej i rozwinęli na tym obszarze plantacje maku lekarskiego, surowca do produkcji opium, powszechnie stosowanej w Chinach używki. Heroinę, nazywaną w USA „meksykańskim błotem”, przemycano z Meksyku po zniesieniu prohibicji, które uczyniło przemyt alkoholu nieopłacalnym³⁵.

Jednak to nie Chińczycy, a Meksykanie – co najmniej od lat 30. XX wieku – rozpoczęli w prowincji Sinaloa masową produkcję opium i marihuany. Wytwarzaniem narkotyków zajmowały się działające odrębnie rodzinne klany, a umiejętności i wiedzę przekazywano międzypokoleniowo³⁶.

Skala zjawiska nie była tak duża jak pod koniec XX w., a odbiorcami „produktu” byli przede wszystkim lokalni mieszkańcy. Przemoc – jeśli w ogóle występowała – dotyczyła jedynie członków gangów. Handel narkotykami kontrolowany był przez członków istniejących elit społeczno-ekonomicznych oraz skorumpowanej państwowej policji sądowej. Ten okres spokoju trwał do lat 70. XX w., kiedy to w USA skokowo wzrosła konsumpcja narkotyków, a lokalni producenci rozpoczęli organizowanie sieci przemytu i dystrybucji w Stanach Zjednoczonych. Na skutek zwiększenia popytu wzrosły tak ceny opium, jak i dochody, do tego stopnia, że „opiekę” nad procederem przejęły meksykańskie agencje federalne oraz armia³⁷. Dokonała się w tym okresie również swoista profesjonalizacja i podział ról w obrębie tej specyficznej „społeczności”, gdzie odrębne role uzyskali uprawiający mak lekarski i konopie indyjskie *cultivadores*, wytwarzający narkotyki *procesadores*, pośredniczący pomiędzy nimi a kupującymi *intermediarios* oraz zajmujący się jedynie przemytem *traficantes*³⁸. Skala przestępczości wewnątrz gangów już na tym etapie wzrosła dziesięciokrotnie. Współczynnik zabójstw wzrósł z 35 na każde 100 000 mieszkańców w roku 1970 do 89 na 100 000 w roku 1976. W samym tylko mieście Culiacan liczącym ok. 600 000 mieszkańców odnotowywano w 1976 r. 200 zabójstw rocznie³⁹. Mimo wszystko jednak nie kierowano przemocą wobec przedstawicieli organów ścigania⁴⁰.

Sytuacja w Meksyku uległa diametralnej zmianie na przełomie XX i XXI w. W 2000 r. obalono tam monopartyjny system rządów PRI i rozpoczęto proces demokratyzacji. W powtarzalny historycznie – dla zmian ustrojowych w innych państwach – sposób taka

³⁵ Zob. A. Kotasińska, *Wojna meksykańskich karteli narkotykowych*, „Przegląd Nauk Stosowanych” 2016, nr 10, s. 124.

³⁶ Zob. J. A. Fernández Velázquez, *El narcotráfico en Los Altos de Sinaloa (1940–1970)*, Universidad Veracruzana, Veracruz 2018, s. 98.

³⁷ Zob. W. G. Pansters, B. T. Smith, *La mafia muere: Violence, drug trade and the state in Sinaloa, 1940–1980*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2021, nr 112, s. 93.

³⁸ Zob. J. A. Fernández Velázquez, op. cit., s. 116–133.

³⁹ Zob. W. G. Pansters, B. T. Smith, op. cit., s. 96. O skali zjawiska świadczyć może fakt, że zgodnie ze statystykami Komendy Głównej Policji w liczącej ok. 36 milionów mieszkańców Polsce miało w 2021 r. miejsce 625 zabójstw, zaś w najtragiczniejszym pod tym względem roku 2001 – 1325, zob. *Zabójstwo wg jednostek podziału administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte*, <https://statystyka.policja.pl/download/20/232254/przestepstwa-zabojstwo-do-2021.xlsx>, dostęp: 22.05.2022 r.

⁴⁰ Zob. W. G. Pansters, op. cit., s. 96.

transformacja połączona była z liberalizacją, osłabieniem mechanizmów kontroli państwa i likwidacją działających *de facto* poza granicami prawa urzędów i służb specjalnych nadzorujących handlarzy narkotykami. Kraj ten stał się areną nieograniczonego rozrostu zorganizowanej przestępczości, który skutkowałam natężeniem aktów przemocy ze strony karteli walczących o dominację i kontrolę nad szlakami przemytu narkotyków. Skala zjawiska była do tego stopnia duża, że zagrażała stabilności całego państwa⁴¹.

Zaważyły w tym wypadku czynniki historyczne i geopolityczne. Lokalizacja Meksyku predestynowała go jako jedyny „pomost” do transportu towarów – tak legalnych, jak i nielegalnych – pomiędzy Ameryką Południową i USA. Geograficznie kraj przedzielają dwa południkowo biegnące masywy górskie, co utrudnia dostęp organów ochrony prawnej do szeregu odosobnionych regionów wiejskich⁴². Dodatkowo – w wyniku zainicjowanej przez USA podczas prezydentury R. Nixona, rozwiniętej przez prezydenta R. Reagana i kontynuowanej przez kolejne administracje kampanii antynarkotykowej – Stany Zjednoczone podjęły działania w celu zablokowania przemytu kolumbijskiej kokainy poprzez łańcuch wysp na Karaibach⁴³. Począwszy od lat 80. XX wieku kartele z Kolumbii rozpoczęły więc budowę infrastruktury na terenie Meksyku, nie biorąc zresztą początkowo pod uwagę, że doprowadzi to do wzmocnienia lokalnej zorganizowanej przestępczości do tego stopnia, że to ona zacznie narzucać warunki i zasady współpracy⁴⁴. W sytuacji osłabienia państwa, bezradności i nieefektywności skorumpowanych organów ścigania grupy przestępcze przejęły faktyczną kontrolę nad częścią terytorium⁴⁵. Przyznać trzeba, że pod rządami PRI skorumpowane władze, siły zbrojne i policja zawierały swoiste porozumienia z kartelami, przede wszystkim z tym z Sinaloa, zapewniające relatywnie pokojową koegzystencję państwa z grupami przestępczymi. Te porozumienia uległy rozwiązaniu po utracie przez PRI władzy. Od tego momentu kartele rozpoczęły „pełnoskalową” walkę o dominację nad szlakami przemytu. Dokonały również dywersyfikacji działalności o handel bronią, ludźmi, porwania i wymuszenia⁴⁶.

Dopiero po dojściu w 2006 r. do władzy prezydent Felipe Calderon zadeklarował, iż doprowadzi do zwalczania karteli z użyciem meksykańskich sił zbrojnych i taką „wojnę narkotykową” rozpoczął. W czasie jego ośmioletnich rządów walka karteli z wojskiem doprowadziła do około 83 000 ofiar po obu stronach tego konfliktu⁴⁷. Jednocześnie te działania władz nie doprowadziły do zwycięstwa nad kartelami, ani nawet do zmniejszenia przemocy przez nie stosowanej. Wyrażano wręcz przekonanie, że ta „ofensywa” rządu skutkowałam wzmocnieniem karteli, które zwiększyły wydatki na uzbrojenie i liczebność swo-

⁴¹ Zob. S. M. Aranda, *Stories of Drug Trafficking in Rural Mexico: Territories, Drugs and Cartels in Michiacan*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2013, nr 94, s. 63–66.

⁴² Zob. K. Ch. Grundel, J. Kleinschmidt, *Organisierte Kriminalität, Drogenhandel und Gewaltkonflikte* [w:] *Das politische System Mexicos*, red. B. Schröter, Springer, Wiesbaden 2015, s. 524–525.

⁴³ Zob. L. Bobsa, *The Dawn of Post-Hegemonic Cooperation? Combating Transnational Narcotics in the Insular Caribbean* [w:] *Cooperation and Drug Policies in the Americas. Trends in the Twenty-First Century*, red. R. Zepeda, J. Rosen, Lexington Books, London 2014, s. 136–138.

⁴⁴ Zob. G. Grayson, *La Familia Drug Cartel: Implications for U.S.-Mexican Strategy*, Strategic Studies Institute, Carlisle 2010, s. 1–2.

⁴⁵ Zob. S. M. Aranda, *op. cit.*, s. 63.

⁴⁶ Zob. S. S. Yeh, *Is an International Treaty Needed to Fight Corruption and the Narco-Insurgency in Mexico?*, „International Criminal Justice Review” 2012, nr 3, s. 236.

⁴⁷ Zob. L. H. Atuesta, Y. S. Pérez-Dávila, *Fragmentation and Cooperation: The Evolution of Organized Crime in Mexico*, „Trends in Organized Crime” 2017, nr 3, s. 236.

ich ugrupowań. Opinia publiczna krytykowała również łamanie praw człowieka przez siły zbrojne, stosowanie tortur, jak również brutalność ich działań wobec ludności cywilnej. Narkoterroryści rozpoczęli własną demonstrację siły, w ramach której w publicznych miejscach pozostawiano niejednokrotnie dziesiątki okaleczonych ciał ofiar⁴⁸. Te działania – tak władz, jak i karteli – doprowadziły w 2019 r. do najwyższego w historii Meksyku współczynnika zabójstw, od kiedy rozpoczęto publikowanie tego typu statystyk⁴⁹. W roku tym z rąk karteli zginęło 34 500 osób, czyli niemal 100 dziennie, a graniczące z USA miasto Tijuana uznano za najniebezpieczniejsze na świecie⁵⁰. Za największe stosujące metody terrorystyczne karatele narkotykowe uznaje się: Sinaloa, Jalisco Nueva Generación, Santa Rosa Lima, Juarez, Gulf, Los Zetas, Los Caballeros Templarios oraz Beltran-Leyva⁵¹.

Istotny w omawianych wydarzeniach czynnik stanowiła również zmiana priorytetów władz USA po atakach z 11.09.2001 r.⁵² Walkę z terroryzmem zaczęto pojmować bardzo szeroko, co w rezultacie oznaczało, że Stany Zjednoczone potraktowały narkotyki i terroryzm jako zagadnienia immanentnie ze sobą powiązane⁵³.

W 2008 roku wspólna amerykańsko-meksykańska walka w kartelami przyjęła kształt tzw. „Inicjatywy Merida”. W ramach tego porozumienia rząd USA zobowiązał się do pokrycia wynoszących 1,4 mld dolarów kosztów szkolenia służ meksykańskich, przekazania im wyposażenia, uzbrojenia i zapewnienia informacji wywiadowczych⁵⁴. Dodatkowo Stany Zjednoczone zaaprobowały *de iure* wykorzystanie przez stronę meksykańską sił zbrojnych. Doprowadziło to jednak do wyłączenia działań wojska spod jakiegokolwiek kontroli i rozwoju korupcji w strukturach militarnych, które przejęły władzę nad instytucjami cywilnymi⁵⁵.

⁴⁸ Zob. J.C. Ramirez-Pimienta, *De torturaciones, balas y explosiones. Narcocultura, movimiento e hiperrealismo en el extenio de Felipe Calderon*, „A Contracorriente: Revista de Historia Social y Literatura de America Latina” 2013, nr 3, s. 302–304; L. Astorga, *Inseguridad y delincuencia organizada en el gobierno de Felipe Calderon*, „Foro International” 2017, nr 57, s. 3.

⁴⁹ Zob. A. Esposito, *Murders in Mexico hit record as Lopez Obrador seeks justice system reform*, Reuters, 21.01.2020, <https://www.reuters.com/article/us-mexico-violence-murders-idUSKBN1ZK07C>, dostęp: 22.05.2022 r.

⁵⁰ Zob. *Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations*, Congressional Research Service Report for Congress, 28.07.2020, s. 1, <https://sgp.fas.org/crs/row/R41576.pdf>, dostęp: 25.05.2022 r. Raport ten podkreśla jednakże, że tak wysokie współczynniki zabójstw nie stanowią z tym regionie świata wyjątku, albowiem jeszcze bardziej zatrważające statystyki występują w Salwadorze, Gwatemali i Hondurasie. Ameryka Łacińska zamieszкана jest przez 13% populacji świata, lecz występuje tam 37% globalnej liczny zabójstw, ibidem, s. 3.

⁵¹ Zob. B. Lee, D. Renwick, R.C. Labrador, *Mexicos Drug War*, Council of Foreign Relations, 26.02.2021, <https://www.cfr.org/background/mexicos-long-war-drugs-crime-and-cartels>, dostęp: 24.05.2022 r.

⁵² Por. M. Klein, *Lateinamerika, die USA und der 11. September 2001: intermamerikanische Beziehungen und nationale Entwicklungen im Zeichen des 'Krieges gegen den Terror'*, „Sonderheft der Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik” 2012, s. 305–324.

⁵³ Zob. A. Jargiełło, „Wrogość” w dyskursie polityki Felipe Calderona, „TeKa of Political Science and International Relations” 2019, nr 1, s. 183.

⁵⁴ Zob. G. Correa-Cabrera, T. Garrett, M. Keck, *Administrative Surveillance and Fear: Implications for U.S.–Mexico Border Relations and Governance*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2014, nr 96, s. 39.

⁵⁵ Zob. U. Drzewiecka, *Przemysł narkotykowy jako kluczowy problem polityczno-społeczny Meksyku [w:] Meksyk w XXI wieku. Polityka – społeczeństwo – gospodarka*, red. K. Derwich, Universitas, Kraków 2009, s. 70–72.

„Merida” miała zapewnić kontrolę nad wszystkimi stadiami obrotu pochodzących z Meksyku lub transferowanych przez to państwo środków odurzających. Analizie i zwalczaniu podlegać miał nie tylko przemyt i dystrybucja, lecz także uprawa, produkcja, przetwarzanie, dystrybucja detaliczna i konsumpcja. Efektywność „Meridy” okazała się jednak znikoma z przyczyn leżących po stronie obu państw – członków porozumienia, mianowicie po stronie amerykańskiej na przeszkodzie stanęły przeszkody formalnoprawne i biurokratyczne, które spowolniły implementację przyjętych postanowień, a po meksykańskiej – korupcja i marnotrawienie środków⁵⁶. Skuteczniejsze okazały się jednostronne działania administracji USA, to jest przyjęta w roku 2010 ustawa *Southwest Border Security Bill*, w ramach której przeznaczono 600 milionów dolarów na zabezpieczenie południowej granicy państwa⁵⁷. Jednocześnie nastąpiło wzmoczenie przestępczych działań karteli po amerykańskiej stronie granicy, w 2011 r. doszło również na terytorium USA do zabójstw agentów Służby do Spraw Imigracji i Cła (Immigration and Customs Enforcement, ICE) przez kartel Zetas⁵⁸.

Czy działania karteli to narkoterroryzm? Meksykańskie *votum separatum*

Uznanie przez społeczność międzynarodową, naukowców, polityków, dziennikarzy działań meksykańskich karteli narkotykowych za terrorystyczne było niemal jednogłośne. Przyczyną była skala przemocy, ilość ofiar i brutalność stosowanych środków⁵⁹.

Zaskakujące *votum separatum* odnaleźć można jedynie w piśmiennictwie państwa najbardziej chyba dotkniętego przez narkoterroryzm – Meksyku.

Mianowicie F. E. Gonzalbo w opublikowanym w 2012 r. w prestiżowym czasopiśmie „*Revista de historia internacional*” artykule zatytułowanym *Narkoterroryzm: wytwór opinii publicznej*⁶⁰ stwierdził, że idea „narkoterroryzmu” jest bardzo atrakcyjna pod względem publicystycznym i z tego powodu od końca lat 80. XX w. jest używana nieprecyzyjnie. Po pierwsze, wyrażenie od razu przywołuje eskalację przemocy w Kolumbii pod koniec lat 80. w wojnie Pablo Escobara przeciwko państwu kolumbijskiemu, w ramach której miały miejsce zabójstwa policjantów, polityków, w tym kandydata na prezydenta Luisa Carlosa Galána, czy też – wcześniej opisane – zamachy bombowe na ulicach Bogoty lub na samolot Avianca. W stosunku do takich działań F. E. Gonzalbo dopuścił określanie ich jako

⁵⁶ Zob. B. Madison Canning, *The Mérida Initiative and the Violence of Transnational Criminal Organizations in Mexico*, Bowdoin College, Maine 2021, s. 1; J. D. Rosen, *Drug Trafficking and Organized Crime in Mexico* [w:] *The U.S. War on Drugs at Home and Abroad*, red. J. D. Rosen, Palgrave Macmillan, Cham 2021, s. 73; Y. Vorobyeva, R. Berg, *The Mérida Initiative may be dead, but restarting US–Mexico security cooperation will be crucial*, „LSE Latin America and Caribbean Blog”, 6.01.2021, <http://eprints.lse.ac.uk/108783/>, dostęp: 23.05.2022 r.

⁵⁷ Zob. G. Correa-Cabrera, T. Garrett, M. Keck, op. cit., s. 39.

⁵⁸ Zob. C. F. Cordero, *Breaking the Mexican Cartels: a Key Homeland Security Challenge for the Next Four Years*, „University of Missouri-Kansas Law Review” 2012, nr 2, s. 292–293.

⁵⁹ Por. Ch. Mele, K. Semple, *Trump Says He Will Delay Terrorist Designation for Mexican Cartels*, „The New York Times”, 6.12.2019, <https://www.nytimes.com/2019/12/06/us/trump-drug-cartels-terrorists.html>, dostęp: 23.05.2022 r.

⁶⁰ Por. F. E. Gonzalbo, *Narco-terrorismo: la fabrica de la opinion publica*, „Revista de historia internacional” 2012, nr 50, s. 57–74.

narkoterroryzm⁶¹. Jednak zdaniem tego autora niewyobrażalne są analogiczne działania ze strony karteli meksykańskich. Po drugie, argumentował on, że istnieją ugrupowania terrorystyczne finansowane z handlu narkotykami, po raz kolejny przywołując przykład Kolumbii i działającego tam ugrupowania Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia – FARC, nie oznacza to jednak, że ugrupowania takie i kartele współpracują ze sobą. Po trzecie podnosił F.E. Gonzalbo, że służby specjalne USA współpracować miały z talibami produkującymi heroinę w Afganistanie i jest to „jedyny wiarygodny, zrozumiały, logiczny i udokumentowany związek między islamskim fundamentalizmem a handlem narkotykami. Nie ma to nic wspólnego z Meksykiem”⁶². Na poparcie tej tezy F.E. Gonzalbo przywołuje jedną pozycję literaturową, wydaną w 2005 r. w Londynie książkę G. Dorrnsoro *Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present*, przytaczając cytaty z niej na s. 135. Tymczasem ta 379-stronicowa publikacja na stronie 135 faktycznie odnosi się do handlu opium jako jednego ze źródeł dochodów afgańskich talibów, lecz jednoznacznie wskazuje co najwyżej przyzwolenie władz Pakistanu dla tego procederu poprzez stworzenie przez służby wywiadowcze tego kraju „parasola ochronnego” dla przemytników⁶³. Stwierdzić należy jednoznacznie, że powołana przez F.E. Gonzalbo książka nie zawiera żadnych informacji o kooperacji służb specjalnych jakiegokolwiek państwa zachodniego – w szczególności USA – z talibami w zakresie dystrybucji środków odurzających. Dodatkowo autor ten określa, że brak jest również jakichkolwiek dowodów na kooperację pomiędzy kartelami a islamskimi organizacjami terrorystycznymi, przy czym współpraca taka nie byłaby obustronnie możliwa ze względów ideologicznych i religijnych. Kolejną przeszkodą miałyby być konkurencyjność rynku narkotykowego⁶⁴.

Podobne do F.E. Gonzalbo tezy prezentuje G. Correa-Cabrera⁶⁵. Ta autorka z kolei argumentuje – przyznając co do zasady, że przemoc i zagrożenie przestępczością w Meksyku osiągnęło niespotykany, wysoki poziom – że przyczyną tego stanu rzeczy jest właśnie wojna wypowiedziana przez prezydenta F. Calderona kartelom narkotykowym. Autorka określa przyjętą strategię jako nieskuteczną, mogącą doprowadzić Meksyk do stanu „państwa upadłego”⁶⁶. G. Correa-Cabrera stoi na stanowisku, że to amerykańskie środki masowego przekazu i retoryka polityczna USA wykreowały odnośnie do przemocy meksykańskich gangów narkotykowych „spektakl medialny”, rozumiany jako „zjawisko kultury medialnej, które ucieleśnia podstawowe wartości współczesnego społeczeństwa, służy kształtowaniu pożądanych społecznie postaw, dramatyzuje kontrowersje i wskazuje sposoby rozwiązywania konfliktów”⁶⁷. To właśnie amerykańskie media korporacyjne „przez dziesięciolecia wykorzystywały strach poprzez nadmierną prezentację morderstw i przemocy oraz dramatyzację szerokiego zakresu zagrożeń ze strony obcych wrogów i życia codziennego”⁶⁸.

⁶¹ Ibidem, s. 59.

⁶² Ibidem, s. 60.

⁶³ Por. G. Dorrnsoro, *Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present*, Hurst & Company, London 2005, s. 135.

⁶⁴ Zob. F.E. Gonzalbo, op. cit., s. 60.

⁶⁵ Por. G. Correa-Cabrera, *The Spectacle of Drug Violence: American Public Discourse, Media and Border Enforcement in the Texas–Tamaulipas Border Region During Drug-War Times*, „Norteamérica” 2012, nr 2, s. 199–220.

⁶⁶ Ibidem, s. 200.

⁶⁷ Ibidem, s. 204.

⁶⁸ Ibidem, s. 204.

Taka tendencja nasilić się miała wskutek ataków z 11.09.2001 r. Postrzeganie istnienia utrzymującego się zagrożenia terrorystycznego po tych wydarzeniach oraz włączenie tej idei do amerykańskiego dyskursu publicznego – jako podstawy dla mass mediów, zarówno jako wiadomości, jak i rozrywki – stworzyły spektakl medialny i rozbudził znaczny poziom strachu wśród ludności USA⁶⁹. Correa-Cabrera zarzuca piśmiennictwu amerykańskiemu „przesadność i niewłaściwy opis” sytuacji w Meksyku. Argumentuje, że kartele – zwłaszcza szczególnie aktywny na pograniczu Los Zetas – wymagają „naukowej analizy i bardziej wyważonych ocen, dokładniejszego wyjaśnienia praktyk, motywacji i genezy, a także wpływu karteli na obecną sytuację ekstremalnej przemocy narkotykowej w Meksyku”⁷⁰. Jednocześnie „spektakularny sposób, w jaki media, osoby publiczne i politycy przedstawili ryzyko eskalacji rozlanej przemocy, wojny narkotykowej, a nawet narkoterroryzmu, przedstawia niedokładną i nierealistyczną panoramę sytuacji”, zaś potencjalny alians pomiędzy kartelami narkotykowymi a islamskimi ugrupowaniami terrorystycznymi nie jest możliwy, gdyż Meksykanie w swoich działaniach nie przejawiają jakiegokolwiek politycznej czy religijnej ideologii. Ten brak ideologicznej motywacji odróżniać ma, zdaniem G. Correa-Cabrery, kartele od organizacji terrorystycznych⁷¹.

Wyżej zaprezentowanych poglądów meksykańskiego piśmiennictwa nie da się obronić. Jasna jest motywacja cytowanych autorów – ma ona podłoże, które jednoznacznie określić można jako patriotyczne. Globalne mocarstwo, jakim jest USA, ustala z państwem meksykańskim warunki i zasady zwalczania przestępczości narkotykowej. Taka bilateralność nie miałaby miejsca, gdyby formalnie uznano kartele za organizacje terrorystyczne, zaś meksykańskie władze musiałyby co najmniej tolerować operacje militarne sił zbrojnych USA na własnym terytorium.

Pomimo tej – w pełni zrozumiałej – motywacji wyżej wskazane argumenty są nietrafne, tak na płaszczyźnie samej współpracy karteli narkotykowych z terrorystami, jak i odnośnie do oceny metod działania przestępców narkotykowych. Zagadnieniu temu poświęcona jest kolejna część opracowania.

***Narcos* i terroryzm. Współpraca karteli z organizacjami terrorystycznymi**

Współpraca karteli narkotykowych z islamskimi organizacjami terrorystycznymi jest zjawiskiem szeroko udokumentowanym. Kooperacja ta miała miejsce, dotyczyła zarówno ugrupowań terrorystycznych, jak i państw wspierających terroryzm. Hezbollah obecny jest w Ameryce Łacińskiej od lat 80. XX w⁷². Rozpoczął swą działalność pierwotnie na obszarze trójstyku granic Brazylii, Paragwaju i Argentyny. Obecnie największa libańska diaspora na świecie funkcjonuje właśnie w Ameryce Południowej⁷³. Hezbollah przez cały okres swej

⁶⁹ Ibidem, s. 205.

⁷⁰ Ibidem, s. 206.

⁷¹ Ibidem, s. 208–209.

⁷² Zob. M. Levitt, *Iranian and Hezbollah Operations in South America. Then and Now*, „PRISM” 2016, nr 4, s. 119.

⁷³ Zob. A. Villa, *Combating Narcoterrorism*, „University of Miami National Security & Armed Conflict Law Review” 2015, nr 125, s. 131.

obecności w regionie współpracował z kartelami meksykańskimi i kolumbijskimi w zakresie prania pieniędzy, korzystając z ich możliwości w zakresie przemytu ludzi do USA⁷⁴.

To libańskie ugrupowanie podjęło w XXI w. ścisłą współpracę z kartelem Los Zetas. Powstało również zjawisko *sui generis* franczyzy: handlarze narkotykami libańskiego pochodzenia działający „pod szyldem” Hezbollahu, który był gwarantem zapłaty ceny na rzecz Los Zetas, rozprawdzali kokainę w USA, korzystając ze szlaków przemysłowych wypracowanych przez Hezbollah i jego sieci umożliwiającej pranie pieniędzy. Departament Sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych ujawnił działający w ten sposób proceder, w ramach którego tylko w latach 2005–2007 sprzedano w tym państwie 85 000 kilogramów kokainy. Używając kurierów Hezbollahu, zwrótnie przekazywano do Meksyku kwotę około 200 milionów dolarów miesięcznie⁷⁵.

Aktywność na gruncie prób nawiązywania relacji z kartelami wykazywał również niezależny organ wojskowy sił zbrojnych Islamskiej Republiki Iranu – Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej (Islamic Revolutionary Guards Corps, IRGC)⁷⁶. W 2011 roku członek IRGC Manssor Arbabsiar usiłował przeprowadzić zamach na życie ambasadora Arabii Saudyjskiej w USA. W tym celu nawiązał kontakt z członkami kartelu Los Zetas, którym proponował kwotę 1,5 mln dolarów za podłożenie bomby w waszyngtońskiej restauracji odwiedzanej przez tego dyplomata. Irański funkcjonariusz proponował również, by kartel podjął się ataku na saudyjską i izraelską ambasadę w Waszyngtonie. Oferował również dostawę opium z Bliskiego Wschodu do Meksyku⁷⁷. Atak udaremniły amerykańskie służby bezpieczeństwa wewnętrznego, a w toku śledztwa ujawniono, że był on inspirowany przez służby specjalne Iranu i dowództwo IRGC⁷⁸.

W drugiej kolejności należy podkreślić, że same nawet próby nawiązywania partnerskich stosunków między kartelami a terrorystami czy sponsorami terroryzmu stanowią niezaprzeczalne zagrożenie dla bezpieczeństwa międzynarodowego. Handel narkotykami na terenie USA i Kanady przynosi grupom przestępczym dochody szacowane na 147

⁷⁴ Zob. R. Noriega, *Hezbollah's Strategic Shift: a Global Terrorist Threat. Hearing before the Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade of the Committee on Foreign Affairs*, 20.03.2013, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-113hhrg80122/html/CHRG-113hhrg80122.htm>, dostęp: 24.05.2022 r.

⁷⁵ Zob. J. Cisar, *Narcoterrorism: How Drug Trafficking and Terrorism Intersect*, „Journal of Homeland and National Security Perspectives” 2014, nr 2, s. 25.

⁷⁶ Por. M. Silinsky, *Empire of Terror: Iran's Islamic Revolutionary Guard Corps*, University of Nebraska Press, Lincoln 2021; I. Ahmadov, *Islamic Revolutionary Guards and the Problem of Drug Trafficking in Iran*, „Politicon” 2021, nr 9, s. 1–17; J. Jarząbek, *Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej w polityce wewnętrznej Iranu*, „Wschodnioznawstwo” 2015, nr 1, s. 105–116; M. Brylew, *Kassim Sulejmani – generał Bliskiego Wschodu*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2019, nr 103, s. 173–191; J. Wolska, *Rola Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej w kreowaniu pozycji Regionalnej Islamskiej Republiki Iranu*, „Wiedza Obronna” 2014, nr 1, s. 3–15; K. Andrusiewicz, *Korpus strażników rewolucji w systemie politycznym i polityce bezpieczeństwa islamskiej Republiki Iranu*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2013, tom 7, s. 357–371.

⁷⁷ Zob. *Two Men Charged in Alleged Plot to Assassinate Saudi Arabian Ambassador to the United States*, Department of Justice, Office of Public Affairs, 11.10.2011, <https://www.justice.gov/opa/pr/two-men-charged-alleged-plot-assassinate-saudi-arabian-ambassador-united-states>, dostęp: 18.05.2022 r.

⁷⁸ Zob. B. Weiser, *Not-Guilty Plea in Plot to Kill Saudi Ambassador to the U.S.*, „The New York Times”, 24.10.2011, <https://www.nytimes.com/2011/10/25/nyregion/in-plot-to-kill-saudi-ambassador-to-us-suspect-pleads-not-guilty.html>, dostęp: 23.05.2022 r.

mld dolarów rocznie. Ugrupowania terrorystyczne nieustająco poszukują źródeł finansowania swoich zamierzeń, a płynące z obrotu środkami odurzającymi dochody zwróciły ich uwagę⁷⁹. Jak określił to J. Hernandez, terroryści i kartele „odgrywają kluczowe role w światowej sieci wzajemnie wspierających się przedsięwzięć, aby obustronnie napędląć tak swoje zbrojownie, jak i skarbcę”⁸⁰.

Analizie poddać należy ponadto podstawowe przesłanki kooperacji karteli i terrorystów. Współpraca może służyć jako narzędzie wzmocnienia siły obu podmiotów, zwiększając ich zdolności operacyjne, rozbudowując infrastrukturę, a nade wszystko multiplikując dochody. Z punktu widzenia organizacji terrorystycznej, główną motywacją do współpracy z przestępcami lub przyjęcia ich taktyki jest uzyskania źródeł finansowania działalności ideologicznej. Oczywiście istnieją tu czynniki demotywujące, obejmujące przede wszystkim ryzyko dekonspiracji działań. Skala penetracji i operacyjnego rozpoznania grup przestępczych przez organy ochrony prawnej, zwłaszcza w USA, jest powszechnie znana⁸¹. Dodatkowo w grę wchodzić może opór ideologiczny terrorystów wobec nielegalnych przedsięwzięć, a nade wszystko dostępność wystarczających alternatywnych źródeł finansowania, takich jak sponsorzy państwowi i donatorzy prywatni. Należy założyć, że liderzy organizacji terrorystycznych, działając racjonalnie, biorą pod uwagę krótko- i długoterminowe konsekwencje partnerstwa z podmiotem, który ma diametralnie różne motywacje i kieruje się absolutnie odmiennym systemem wartości⁸². Z punktu widzenia kartelu narkotykowego motywacją do współpracy z organizacjami terrorystycznymi byłoby wykorzystanie ich międzynarodowych możliwości działania, również celem zwiększenia dochodów, uzyskania rynków zbytu i alternatywnych możliwości prania pieniędzy. Właśnie kierowanie się chciwością lub koniecznością zapewnienia żywotności lub ekspansji organizacyjnej może skłaniać grupy przestępcze do przyjmowania lub poszukiwania tak egzotycznych partnerów zewnętrznych. Dodatkowym czynnikiem sprzyjającym tak – zdawałoby się – nietypowej „konfluencji” może być zapotrzebowanie kartelu na specjalne zdolności terrorystów do prowadzenia określonych operacji (fałszowanie dokumentów, możliwość wykorzystania bezpiecznej poczty dyplomatycznej, rozpoznanie nowych, zwłaszcza europejskich i azjatyckich rynków zbytu). Analogicznie – jak w przypadku organizacji terrorystycznych – również po stronie karteli istnieją czynniki demotywujące do takiego przymierza, obejmujące zwiększoną uwagę władz i ryzyko infiltracji, tym razem przez działające globalnie służby

⁷⁹ Zob. M.A. Braun, *Iran, Hezbollah and the Threat to the Homeland: Hearing Before the High Committee On Homeland Security*, 21.03.2012, <https://homeland.house.gov/files/Testimony-Braun.pdf>, dostęp: 20.05.2022 r.

⁸⁰ J. Hernandez, *Terrorism, Drug Trafficking, and the Globalization of Supply*, „Perspectives on Terrorism” 2013, nr 4, s. 42.

⁸¹ Por. J.B. Jacobs, *The Rise and Fall of Organized Crime in the United States* [w:] *Crime and Justice. Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks*, red. P. Tonry, M. Reuter, University of Chicago Press, Chicago 2020, s. 40–55; *FBI's Encrypted Phone Platform Infiltrated Hundreds of Criminal Syndicates; Result is Massive Worldwide Takedown*, Department of Justice Press Release, 8.06.2021, <https://www.justice.gov/usao-sdca/pr/fbi-s-encrypted-phone-platform-infiltrated-hundreds-criminal-syndicates-result-massive>, dostęp: 25.05.2022 r.

⁸² Zob. J. Rollins, L. Sun Wyler, *Terrorism and Transnational Crime: Foreign Policy Issues for Congress*, Congressional Research Service Report for Congress, 11.06.2013, s. 6, <https://sgp.fas.org/crs/terror/R41004.pdf>, dostęp: 24.05.2022 r.

specjalne⁸³. Grupy przestępcze, które już kontrolują lukratywne strumienie dochodów, mogą nie znaleźć możliwości prowadzenia dodatkowych transakcji z grupami terrorystycznymi na tyle, aby przewyższyć faktor ryzyka. Dodatkowo mogą również zdecydować się na unikanie współpracy z grupami terrorystycznymi, jeśli takie interakcje zakłóciłyby ich relacje ze skorumpowanymi urzędnikami państwowymi, którzy chcą ułatwić działalność *stricto* przestępczą, ale nie tę związaną z terroryzmem⁸⁴. W obu przypadkach kluczową barierą mogą być różnice kulturowe, religijne lub ideologiczne⁸⁵. Jednocześnie, o ile same cele terrorystów różnią się od typowych celów działalności przestępczości zorganizowanej nakierowanej na zysk, o tyle dobrze zorganizowane grupy przestępcze są na poziomie fundamentalnym pomocne i umożliwiają grupom terrorystycznym realizowanie ich celów⁸⁶.

G.J. Knowles określił w 2008 r. meksykańskie kartele jako koronny przykład istnienia narkoterroryzmu, definiowanego przezeń jako „zorganizowane stosowanie przemocy wobec lokalnej populacji, sił porządku publicznego i władz w celu znieszczenia wszystkich do przeciwdziałania obrotu narkotykami”⁸⁷. Definicję tę dookreślili w tym samym roku S.M. Longmire i J.P. Longmire, określając kartele jako organizacje terrorystyczne „na gruncie ich taktyki, strategii, a nawet w pewnym stopniu celów działania, które były perfekcyjnie zbieżne z tymi, które stosują organizacje powszechnie za terrorystyczne uznane”⁸⁸. Taki punkt widzenia prezentował również F.C. Pacheco wskazujący, że wydarzenia w Meksyku doprowadziły do walki o kontrolę terytorium pomiędzy kartelami a państwem, co spowodowało bezprecedensową eskalację przemocy związanej z narkotykami, którą zakwalifikować można do kategorii narkoterroryzmu zagrażającego suwerenności państwa⁸⁹. Poziom tej eskalacji przemocy jest – jak wskazuje B.J. Phillips – „unikalny w skali świata”⁹⁰. Zamachy bombowe, prezentacja okrutnych egzekucji w Internecie czy ataki przeciwko politykom są stosowane także przez przestępczość zorganizowaną w Brazylii, Rosji czy we Włoszech, jednakże sięgające dziesiątków tysięcy rocznie liczby ofiar występują jedynie w Meksyku, a wcześniej – w mniejszej jednak skali – w Kolumbii⁹¹. Skala zamachów, ich otwartość i powszechność są większe niż te przeprowadzane przez „prawdziwe”

⁸³ Zob. EUROPOL, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment. a Corrupting Influence: the Infiltration and Undermining of Europe's Economy and Society by Organised Crime*, s. 25, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, dostęp: 4.07.2022 r.

⁸⁴ Zob. J. Rollins, L. Sun Wyler, op. cit., s. 7.

⁸⁵ Zob. S.T. Flanigan, *Terrorists Next Door? a Comparison of Mexican Drug Cartels and Middle Eastern Terrorist Organizations*, „Terrorism and Political Violence” 2013, nr 2, s. 279–282.

⁸⁶ Zob. A. Warchał, P. Żukowski, *Niewypowiedziana wojna – przestępczość narkotykowa karteli. Istota zagrożenia*, „Studia Bezpieczeństwa Narodowego” 2018, nr 1, s. 270.

⁸⁷ G.J. Knowles, *Threat Analysis: Organized Crime and Narco-Terrorism in Northern Mexico*, „Military Review” 2008, nr 1–2, s. 79.

⁸⁸ S.M. Longmire, J.P. Longmire, *Redefining Terrorism: Why Mexican Drug Trafficking is More than Just Organized Crime*, „Journal of Strategic Security” 2008, nr 1, s. 35.

⁸⁹ Zob. F.C. Pacheco, *Narcofearance. How has Narcoterrorism Settled in Mexico?*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 12, s. 1021.

⁹⁰ B.J. Phillips, *Terrorist Tactics by Criminal Organizations. The Mexican Case in Context*, „Perspectives on Terrorism” 2018, nr 1, s. 46.

⁹¹ Ibidem, s. 46–53.

organizacje terrorystyczne, takie jak Abu Sayyaf czy „Tamilskie Tygrysy” w szczycie ich aktywności i nieporównywalnie przekracza tę skalę, jaką stosują mafie włoska⁹² czy rosyjska⁹³, stąd określenie działalności karteli jako „narkoterroryzm” jest względem nich adekwatne⁹⁴.

H. Campbell i T. Hansen opisują meksykański narkoterroryzm jako zjawisko wielowymiarowe. Charakteryzuje je walka o regionalną kontrolę polityczną jako praktyka działania liderów karteli, mająca na celu uniknięcie przemocy spontanicznej ze strony żołnierzy. Ta walka jest narzędziem ekspansji od samego obrotu narkotykami do innych form działalności biznesowej i politycznej⁹⁵. Natomiast same kartele mają dwoistą naturę, albowiem na poziomie operacyjnym i taktycznym działają jak terroryści, jednakże na poziomie strategicznym są perfekcyjnie zarządzanymi przedsiębiorstwami, zaś granica między terroryzmem a działalnością przestępczą jest rozmyta⁹⁶. Z perspektywy kryminologicznej kartele stanowią potężne, ponadnarodowe i wyspecjalizowane zorganizowane grupy przestępcze⁹⁷, o wpływach pozwalających – na szczeblu strategicznym – na korumpowanie przedstawicieli klasy politycznej i organów ścigania, a na poziomie operacyjnym na pozyskiwanie wykwalifikowanego personelu militarnego, takiego jak operatorzy jednostek specjalnych⁹⁸. Różnią się one od grup przestępczych działających – najczęściej lokalnie⁹⁹ – w USA i Europie Zachodniej, cechujących się silną reprezentacją imigrantów¹⁰⁰. Kartele meksykańskie i kolumbijskie są bowiem monolityczne pod względem etnicznym, a ich wpływ na społeczeństwa dostrzegalny jest w wymiarze makro- (rząd centralny, policja federalna), mezo- (rządy stanowe, policja lokalna) i mikrospołecznym (społeczności lokalne)¹⁰¹. Skala tego wpływu dostrzegalna jest również na gruncie kulturowym.

⁹² Najtragiczniejsza w skutkach przeprowadzona w 1993 r. przez mafię sycylijską seria zamachów z użyciem samochodów-pułapek, jaka miała miejsce we Florencji, Mediolanie i w Rzymie, skutkowałą łącznie 10 ofiarami śmiertelnymi i kilkudziesięcioma rannymi, zob. J. Tagliabue, *Bombing Laid to Mafia War on Italy and Church*, „The New York Times”, 15.07.1994, <https://www.nytimes.com/1994/07/15/world/bombings-laid-to-mafia-war-on-italy-and-church.html>, dostęp: 24.05.2022 r.

⁹³ Specyfika rosyjskiej przestępczości zorganizowanej i jej podporządkowanej relacji względem organów bezpieczeństwa wewnętrznego powoduje, że w zasadzie nie występują zamachy bombowe na funkcjonariuszy publicznych. Celem są najczęściej członkowie konkurencyjnych ugrupowań przestępczych, największą, wynoszącą 14 osób liczbę ofiar zabitych w jednym zamachu, odnotowano w 1996 r., zob. B.J. Phillips, op. cit., s. 53.

⁹⁴ Zob. G. Martin, *Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks, 2010, s. 319.

⁹⁵ Zob. H. Campbell, T. Hansen, *Is Narco-Violence in Mexico Terrorism*, „Bulletin of Latin American Research” 2014, nr 2, s. 158.

⁹⁶ Zob. A. Salt, *Blurred Lines. Mexican Cartels and the Narco-Terrorism Debate*, „Journal of Military and Strategic Studies” 2017, nr 1, s. 186.

⁹⁷ Zob. I. Grillo, *Mexican cartels: a century of defying U.S. drug policy*, „Brown Journal of World Affairs” 2013, nr 2, s. 264.

⁹⁸ Zob. P. Chomczyński, „*W Tepito masz dwie opcje: zginąć na ulicy lub trafić do więzienia*”. *Trajektorja kolektywna w badaniach przestępczości zorganizowanej w Meksyku*, „Archiwum Kryminologii” 2021, nr 2, s. 10.

⁹⁹ Zob. R. Coomber, L. Moyle, *The Changing shape of street-level heroin and crack supply in England: Commuting, holidaying and cuckooing drug dealers across 'county lines*, „British Journal of Criminology” 2018, nr 6, s. 1323.

¹⁰⁰ Por. W. Iraszczyk, *Młode kobiety w gangach: między wiktyimizacją a maskulinizacją*, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 44, s. 231–246.

¹⁰¹ Zob. P. Chomczyński, op. cit., s. 13.

Narcocultura jako skutek narkoterroryzmu

Wieloletnia, a w świetle zawartych w poprzednich akapitach informacji historycznych wręcz wielopokoleniowa obecność *narcotrafficientes* w społeczeństwach państw latynoamerykańskich rozwinęła nieobecne w innych rejonach świata zjawisko, określane jako *narcocultura*. Jest to popularny meksykański ruch kulturalny, zbudowany na estetyce działań bossów karteli, ich osobowości i historii walki z państwem. *Narcocultura* jest częściowo odpowiedzialna za „ludową”, społeczną popularność niektórych karteli i ich liderów¹⁰². Tę popularność przywódców grup przestępczych piśmiennictwo wywodzi od ludowego bohatera i rebelianta Emiliano Zapata Salazara, jednego z dowódców rewolucji meksykańskiej¹⁰³, od nazwiska którego określa się ruch Zapatystowskiej Armii Wyzwolenia Narodowego (Ejército Zapatista de Liberación Nacional, EZLN)¹⁰⁴. Gloryfikacja szefów karteli w filmach i muzyce oraz popularność postaci duchowych, parareligijnych, takich jak Santa Muerte¹⁰⁵ czy Jesus Malverde¹⁰⁶, „święty” przemysłu narkotykowego, również przyczynia się do wzmocnienia „narkokultury”, czy – jak to określili P.L. Bunker, L.J. Campbell i R.J. Bunker – „narkokultu”¹⁰⁷. Promowanie tych łączących śmierć i narkotyki postaci z pogranicza chrześcijaństwa i religii voodoo uatrakcyjnia kartele w oczach społeczeństwa i stanowi ich wyrafinowaną strategię wzmocnienia siły i podkreślenia „ludowej” legitymacji¹⁰⁸. *Narcocultura* zawiera w sobie jeden, szczególnie wynaturzony, element medialny. Są to tzw. *narcomensajes*, „narkotykowe wiadomości”, polegające na wystawianiu przez kartele na widok publiczny okaleczonych ciał, niekiedy kilkunastu czy kilkudziesięciu ofiar, z przytwardzonymi wiadomościami skierowanymi do władz czy do przeciwników¹⁰⁹. „Nowocześniejszą” formą *narcomensajes* są zamieszczane w Internecie profesjonalnie wykonane filmy obrazujące egzekucje¹¹⁰. Członkowie karteli

¹⁰² Zob. J. P. Sullivan, *Postscript. Narcocultura, Insurgencies and State Change* [w:] *Los Caballeros Templarios de Michoacán. Imagery, Symbolism and Narratives*, red. R. J. Bunker, A. Keshvarz, Small Wars Foundation, Bethesda 2019, s. 56–61.

¹⁰³ Zob. J. P. Sullivan, *Los Caballeros Templarios. 'Social Bandits' ...*, s. 117–122.

¹⁰⁴ Por. M. Drabiński, *Zapatystowska rewolucja polityczno-komunikacyjna (cz. 1)*, „Ameryka Łacińska” 2018, nr 3, s. 67–92; L. J. Rubertone, *Geografía política de Chiapas, el zapatismo mexicano y la Sociedad del Poder*, „Colección” 2022, nr 1, s. 115–137.

¹⁰⁵ Por. K. Kingsbury, A. Chesnut, *Not Just a Narcosaint: Santa Muerte as Matron Saint of the Mexican Drug War*, „International Journal of Latin American Religions” 2020, nr 4, s. 25–47; J. Coyne, *'Santa Muerte', are the Mexican cartels really coming?*, Australian Strategic Policy Institute, Barton 2017.

¹⁰⁶ Por. J. H. Creechan, J. d. l. Herrán García, *Without God or Law: Narcoculture and belief in Jesús Malverde*, „Religious Studies and Theology” 2005, nr 2, s. 5–57.

¹⁰⁷ Zob. P. L. Bunker, L. J. Campbell, R. J. Bunker, *Torture, Beheadings, and Narcocultos*, „Small Wars & Insurgencies” 2010, nr 1, s. 145.

¹⁰⁸ Zob. A. R. Chesnut, *The Narco-Evangelicalism of a Mexican Drug Cartel* [w:] *Los Caballeros Templarios de Michoacán. Imagery, Symbolism and Narratives*, red. R. J. Bunker, A. Keshvarz, Small Wars Foundation, Bethesda 2019, s. 122.

¹⁰⁹ Zob. B. J. Phillips, V. Ross, *Narco-Messages. Competition and Public Communication by Criminal Groups*, „Latin American Politics and Society” 2020, nr 1, s. 2.

¹¹⁰ Por. P. Piccato, *Written in Black and Red. Murder as a Communicative Act in Mexico* [w:] *The Politics of Violence in Latin America*, red. P. Politzer, University of Calgary Press, Calgary 2019, s. 89–112.

są również aktywni w mediach społecznościowych¹¹¹. W ten sposób morderstwo staje się formą komunikacji¹¹².

Na fundamencie tak rozumianej „narkokultury” powstała nawet nowa gałąź turystyki – „narkoturystyka”¹¹³, w ramach której organizowane są wycieczki po miejscach związanych z życiem *los jefes* szefów karteli¹¹⁴. Kulminacyjnym momentem takiej atrakcji jest wizyta w miejscu, gdzie Pablo Escobar poniósł śmierć¹¹⁵.

Wpływowi przemysłu narkotykowego na społeczeństwo kolumbijskie poświęca się w tym państwie – niejednokrotnie wielotomowe – opracowania naukowe¹¹⁶. Osoba Pablo Escobara, bossa kartelu Medellín, była w XXI w. bohaterem co najmniej 20 filmów fabularnych¹¹⁷. Przywódcy karteli stali się postaciami obecnymi w literaturze¹¹⁸, filozofii¹¹⁹, a nawet na gruncie nauk medycznych, w szczególności psychiatrii, gdzie stan ich umysłów podlega analizom¹²⁰.

Zakończenie

Artykuł pozwala na pozytywną weryfikację postawionych hipotez badawczych. W zakresie pierwszej z nich uznaje się, że nie istnieje jednolita definicja narkoterroryzmu. Stanowi on bowiem termin wieloznaczny, który dotyczyć może tak wykorzystywania przez terrorystów

¹¹¹ Zob. J. Nix, M. R. Smith, M. Petrocelli, J. Rojek, V. M. Manjarrez, *The Use of Social Media by Alleged Members of Mexican Cartels and Affiliated Drug Trafficking Organizations*, „Journal of Homeland Security and Emergency Management” 2016, nr 3, s. 396–398.

¹¹² Zob. H. Campbell, *Narco-Propaganda in the Mexican ‘Drug War’. An Anthropological Perspective*, „Latin American Perspectives” 2014, nr 2, s. 60; por. N. Garcia-Cervantes, *Using Participatory Visual Methods in the Study of Violence Perceptions and Urban Space in Mexico*, „International Journal of Conflict and Violence” 2019, nr 13, s. 1–15.

¹¹³ Istnieje również drugie znaczenie tego terminu dotyczące turystyki do miejsc, gdzie zażywanie narkotyków jest dozwolone bądź dostęp do nich jest ułatwiony, por. E. F. Estevez Rivadeneira, *Narcoturismo, forma de globalización que invisibiliza el mercado de drogas sintéticas: caso de estudio, La Mariscal en Quito*, „Innovación & Saber. Policía: Prevención, Investigación e Inteligencia” 2021, nr 2, s. 83–92.

¹¹⁴ Zob. M. C. Peñalosa Castro, *Narcoturismo, la nueva tendencia a visitar lugares destacados por el narcotráfico. El caso de la ciudad de Medellín*, Universidad de las Palmas de Gran Canaria, Las Palmas 2020, s. 1–2.

¹¹⁵ Zob. P. Naef, *Narco-heritage and the Touristification of the Drug Lord Pablo Escobar in Medellín, Colombia*, „Journal of Anthropological Research” 2018, nr 4, s. 15.

¹¹⁶ Por. *El narco tráfico en la sociedad colombiana*, red. A. Camacho Guizado, Universidad de Los Andes, Colombia 2014; A. Bialowas Pobutsky, *Peddling Pablo: Escobar’s Cultural Renaissance*, „Hispania” 2013, nr 4, s. 684–699.

¹¹⁷ Por. A. A. Alzate Giraldo, C. A. Cardona Cano, P. F. Díaz Arenas, *Imágenes del narcotráfico. 20 adaptaciones audiovisuales de la figura de Pablo Escobar en el siglo XXI. Usos de material de archivo en producciones de narco-ficción y documental*, „Revista de Comunicación” 2021, nr 2, s. 11–28.

¹¹⁸ Por. A. M. Karczewska, *Remembering Pablo: Escobar refuses to be forgotten*, „Fabula” 2020, nr 4, s. 240–256; A. S. Jastrzębska, *Dziedzictwo Pabla Escobara. Trauma i perspektywa ofiar w powieści „Halas spadających rzeczy” Juana Gabriela Vásqueza*, „Facta Ficta. Journal of Narrative, Theory & Media” 2019, nr 2, s. 101–113.

¹¹⁹ Por. K. Wereta, *W poszukiwaniu zmiany, czyli filozofia w praktyce. Transformacja Bogoty według Antanasa Mockusa*, „Ameryka Łacińska. Kwartalnik Analityczno-Informacyjny” 2015, nr 3–4, s. 53–72.

¹²⁰ Por. M. Rollins, *Psychopathy and Narcoterrorism: a Comparative Historical Analysis of Pablo Escobar and “El Chapo” Guzman*, ProQuest, Ann Arbor 2017.

handlu narkotykami do finansowania i wspierania swoich dążeń politycznych, jak i dilerów narkotyków wykorzystujących taktyki terrorystyczne, takie jak zamachy bombowe, zabójstwa, porwania, w celu zwiększenia swych dochodów i wywarcia wpływu na rządy państw. Taka wielopostaciowość terminu narkoterroryzm stanowiłaby przeszkodę w przypadku, gdyby zaszła potrzeba wprowadzenia go do polskiego języka prawnego. Introdukcja zjawiska w ramy normatywne mogłaby napotkać perturbacje, gdyż w świetle tak dużych rozbieżności w obrębie definicji, posługujących się tym samym terminem w różnych jego kontekstach, można mówić o występowaniu – odnośnie do terminu „narkoterroryzm” – zjawiska tzw. polisemii (wieloznaczności) zachodzącej, gdy jedno pojęcie ma kilka znaczeń.

Pozytywnie zweryfikowano również drugą z hipotez badawczych. *Sine dubio* określić można działania kolumbijskich i meksykańskich karteli narkotykowych polegające na użyciu taktyk terrorystycznych mianem „narkoterroryzmu”. Wydaje się, że w omawianym w niniejszym artykule znaczeniu – odnoszący się pierwotnie do zimnowojennej rzeczywistości – konstrukt narkoterroryzmu nieodłącznie uległ związaniu z krajami Ameryki Łacińskiej, w szczególności zwłaszcza z Kolumbią i Meksykiem. Datująca się od lat 80. XX wieku w pierwszym z tych krajów działalność producentów narkotyków przynosiła dochody tak olbrzymie, że podjęli oni próbę konfrontacji z państwem, celem zablokowania ekstradycji przywódców do USA. W ramach tej konfrontacji uciekali się do metod dotychczas nie stosowanych na taką skalę przez zorganizowane grupy przestępcze, lecz przypisanych typowej, „klasycznej” działalności terrorystycznej. Przeprowadzali zamachy bombowe, zabójstwa czołowych polityków i atak na samolot pasażerski. Meksyk, którego obszar pierwotnie pełnił służebną rolę szlaku przetrzutowego dla ugrupowań kolumbijskich, wygenerował – po części wskutek zmian politycznych – własne kartele, które zmonopolizowały przemyt narkotyków do USA, największego na świecie rynku konsumentów używek. Kosztem tej monopolizacji była tragiczna w skutkach wojna narkotykowa z państwem, w toku której śmierć poniosło więcej osób niż w większości toczonych po II wojnie światowej konfliktów zbrojnych. Mówi się wręcz o „meksykańskiej epidemii zabójstw”. O ile grupy przestępcze tego państwa nie przeprowadzają spektakularnych zamachów bombowych – takich jak te w Kolumbii – terror przez nie stosowany polega na dokonywaniu masowych, niejednokrotnie po kilkaset osób, egzekucji na członkach konkurencyjnych grup przestępczych i ludności cywilnej. W żadnym innym regionie świata ofiar tego zjawiska nie liczy się w dziesiątkach tysięcy osób rocznie.

Bibliografia

- Ahmadov I., *Islamic Revolutionary Guards and the Problem of Drug Trafficking in Iran*, „Politicon” 2021, nr 9.
- Al Asyari H., *The Evolution of Cyberterrorism: Perspectives and Progress from The European Union and Association of Southeast Asian Nation*, „Jurnal Hukum Ius Quia Iustum” 2022, nr 1.
- Allum F., Siebert R., *Organized Crime and the Challenge to Democracy*, Routledge, London-New York 2003.
- Alzate Giraldo A.A., Cardona Cano C.A., Díaz Arenas P.F., *Imágenes del narcotráfico. 20 adaptaciones audiovisuales de la figura de Pablo Escobar en el siglo XXI. Usos de material de archivo en producciones de narco-ficción y documental*, „Revista de Comunicación” 2021, nr 2.

- Andrusiewicz K., *Korpus strażników rewolucji w systemie politycznym i polityce bezpieczeństwa islamskiej Republiki Iranu*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego” 2013, tom 7.
- Aranda S. M., *Stories of Drug Trafficking in Rural Mexico: Territories, Drugs and Cartels in Michiacan*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2013, nr 94.
- Assem L.v.d., *¿Robin Hood, vengador o terrorista? Un análisis de la representación de Pablo Escobar*, Radboud Universiteit, Nijmegen 2017.
- Astorga L., *Inseguridad y delincuencia organizada en el gobierno de Felipe Calderon*, „Foro Internacional” 2017, nr 57.
- Atuesta L.H., Pérez-Dávila Y.S., *Fragmentation and Cooperation: The Evolution of Organized Crime in Mexico*, „Trends in Organized Crime” 2017, nr 3.
- Bialowas Pobutsky A., *Peddling Pablo: Escobar's Cultural Renaissance*, „Hispania” 2013, nr 4.
- Björnehed E., *Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror*, „Global Crime” 2004, nr 3–4.
- Blakesley C.L., Penney B., Nadelmann E., Zagaris B., *Drugs and Small Arms: Can Law Stop the Traffic?* „Proceedings of the Annual Meeting of American Society of International Law” 1987, nr 81.
- Bobeá L., *The Dawn of Post-Hegemonic Cooperation? Combating Transnational Narcotics in the Insular Caribbean* [w:] *Cooperation and Drug Policies in the Americas. Trends in the Twenty-First Century*, red. R. Zepeda, J. Rosen, Lexington Books, London 2014.
- Bobkier R., *Polimorfizm narkoterroryzmu. Terrorystyczna działalność karteli narkotykowych czy finansowanie terroryzmu z handlu narkotykami*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2022, nr 42.
- Boyce D., *'Narco-Terrorism'*, „FBI Law Enforcement Bulletin” 1987, nr 11.
- Braun M.A., *Iran, Hezbollah and the Threat to the Homeland: Hearing Before the High Committee On Homeland Security*, 21.03.2012, <https://homeland.house.gov/files/Testimony-Braun.pdf>, dostęp: 20.05.2022 r.
- Brylew M., *Kassim Sulejmani – general Bliskiego Wschodu*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica” 2019, nr 103.
- Bunker P.L., Campbel L.J., Bunker R.J., *Torture, Beheadings, and Narcocultos*, „Small Wars & Insurgencies” 2010, nr 1.
- Campbell H., Hansen T., *Is Narco-Violence in Mexico Terrorism*, „Bulletin of Latin American Research” 2014, nr 2.
- Campbell H., *Narco-Propaganda in the Mexican 'Drug War'. An Anthropological Perspective*, „Latin American Perspectives” 2014, nr 2, s. 60.
- Casteel S. W., *Narco-Terrorism: International Drug Trafficking and Terrorism a Dangerous Mix. Testimony Before the Senate Committee on the Judiciary*, 20.05.2003, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-108shrg90052/pdf/CHRG-108shrg90052.pdf>, dostęp: 20.05.2022 r.
- Chesnut A. R., *The Narco-Evangelicalism of a Mexican Drug Cartel* [w:] *Los Caballeros Templarios de Michoacán. Imagery, Symbolism and Narratives*, red. R.J. Bunker, A. Keshvarz, Small Wars Foundation, Bethesda 2019.

- Chicos O., *The Concept of Narcoterrorism and Its Implications*, „Law Annals Titu Maiorescu University” 2015, nr 38.
- Chojnowski L., *The Origins and Waves of Terrorism*, „Scientific Journal Bielsko-Biala School of Finance and Law” 2017, nr 4.
- Chomczyński P., „*W Tepito masz dwie opcje: zginąć na ulicy lub trafić do więzienia*”. *Trajektoria kolektywna w badaniach przestępczości zorganizowanej w Meksyku*, „Archiwum Kryminologii” 2021, nr 2.
- Cisar J., *Narcoterrorism: How Drug Trafficking and Terrorism Intersect*, „Journal of Homeland and National Security Perspectives” 2014, nr 2.
- Collins J., Alarcón K.T., *Colombia, the Drug Wars and the Politics of Drug Policy Displacement – from La Violencia to UNGASS 2016*, „Journal of Illicit Economies and Development” 2021, nr 2.
- Combs C.C., Slann M., *Encyclopedia of Terrorism. Revisited Edition*, Facts on File, New York–Boston–Massachusetts 2007.
- Coomber R., Moyle L., *The Changing shape of street-level heroin and crack supply in England: Commuting, holidaying and cuckooing drug dealers across ‘county lines*, „British Journal of Criminology” 2018, nr 6.
- Cordero C.F., *Breaking the Mexican Cartels: a Key Homeland Security Challenge for the Next Four Years*, „University of Missouri–Kansas Law Review” 2012, nr 2.
- Correa-Cabrera G., Garrett T., Keck M., *Administrative Surveillance and Fear: Implications for U.S.–Mexico Border Relations and Governance*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2014, nr 96.
- Correa-Cabrera G., *The Spectacle of Drug Violence: American Public Discourse, Media, and Border Enforcement in the Texas–Tamaulipas Border Region During Drug-War Times*, „Norteamérica” 2012, nr 2.
- Coyne J., *‘Santa Muerte’, are the Mexican cartels really coming?*, Australian Strategic Policy Institute, Barton 2017.
- Creechan J.H., Herrán Garcia J.d.l., *Without God or Law: Narcoculture and belief in Jesús Malverde*, „Religious Studies and Theology” 2005, nr 2.
- Czerny M., *Region peryferyjny wobec procesów globalizacji – eksploatacja surowców i zjawisko rugowania rdzennych mieszkańców Chocó z ich ziemi (w Kolumbii)*, „Studia z Geografii Politycznej i Historycznej” 2016, vol. 5.
- Dishman Ch., *The Leaderless Nexus: When Crime and Terror Converge*, „Studies in Conflict and Terrorism” 2005, nr 3.
- Dorrnsoro G., *Revolution Unending. Afghanistan: 1979 to the Present*, Hurst & Company, London 2005.
- Drabiński M., *Zapatystowska rewolucja polityczno-komunikacyjna (cz. 1)*, „Ameryka Łacińska” 2018, nr 3.
- Drzewiecka U., *Przemysł narkotykowy jako kluczowy problem polityczno-społeczny Meksyku [w:] Meksyk w XXI wieku. Polityka – społeczeństwo – gospodarka*, red. K. Derwich, Universitas, Kraków 2009.

- Duncan G., Sosa S., Fortou J.A., *Terrorism and organized crime in Colombia* [w:] *The Nexus Between Organized Crime and Terrorism*, red. L. Paoli, C. Fijnaut, J. Wouters, Monograph Book, New York 2022.
- Dyrda P., *System polityczny państw Ameryki Łacińskiej. Europejskie, północnoamerykańskie i „rdzenne” pomysły na rozwiązania ustrojowe w wybranych państwach* [w:] *Synkretyzm Nowego Świata*, red. P. Kalina, K. Kleczkowska, M. Smółka, M. Tokarska, N. Tołsty, P. Pawlak, P. Wesołowski, Rada Kół Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2015.
- Ehrenfeld R., *Narcoterrorism*, Basic Books, New York 1990.
- El narcotráfico en la sociedad colombiana*, red. A. Camacho Guizado, Universidad de Los Andes, Colombia 2014.
- Encyklopedia terroryzmu*, red. B. Zasiczna, A. Zasiczny A., Bellona, Warszawa 2004.
- Esposito A., *Murders in Mexico hit record as Lopez Obrador seeks justice system reform*, Reuters, 21.01.2020, <https://www.reuters.com/article/us-mexico-violence-murders-idUSKBN1ZK07C>, dostęp: 22.05.2022 r.
- Estevez Rivadeneira E.F., *Narcoturismo, forma de globalización que invisibiliza el mercado de drogas sintéticas: caso de estudio, La Mariscal en Quito*, „Innovacion & Saber. Policía: Prevención, Investigación e Inteligencia” 2021, nr 2.
- EUROPOL, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment. a Corrupting Influence: the Infiltration and Undermining of Europe’s Economy and Society by Organised Crime*, s. 25, https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf, dostęp: 4.07.2022 r.
- FBI’s Encrypted Phone Platform Infiltrated Hundreds of Criminal Syndicates; Result is Massive Worldwide Takedown*, Department of Justice Press Release, 8.06.2021, <https://www.justice.gov/usao-sdca/pr/fbi-s-encrypted-phone-platform-infiltrated-hundreds-criminal-syndicates-result-massive>, dostęp: 25.05.2022 r.
- Fernández Velázquez J.A., *El narcotráfico en Los Altos de Sinaloa (1940–1970)*, Universidad Veracruzana, Veracruz 2018.
- Fijałkowski-Myszyński M., Dynak F., Dąbrowska E., *Historia FARC: pomiędzy partyzantką a terroryzmem* [w:] *Badania nad terroryzmem*, red. A. Gasztold, M. Stachoń, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2022.
- Fischer J.M., *Terroryzm jako zagrożenie dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego i nowego ładu międzynarodowego* [w:] *System euroatlantycki w wielobiegunowym ładzie międzynarodowym*, red. J.M. Fischer, P. Olszewski, ISP PAN, Warszawa 2013.
- Flanigan S.T., *Terrorists Next Door? a Comparison of Mexican Drug Cartels and Middle East Terrorist Organizations*, „Terrorism and Political Violence” 2013, nr 2.
- Gaffney F., *Narcoterrorism in Colombia* [w:] *Historical Perspectives on Organized Crime and Terrorism*, red. J. Windle, J.F. Morrison, A. Winter, A. Silke, Routledge, London–New York 2018.
- García-Cervantes N., *Using Participatory Visual Methods in the Study of Violence Perceptions and Urban Space in Mexico*, „International Journal of Conflict and Violence” 2019, nr 13.

- Gaviria A., Mejia D., *Introduction* [w:] *Anti-Drug Policies in Colombia: Successes, Failures, and Wrong Turns*, red. A. Gaviria, D. Mejia, Vanderbilt University Press, Nashville 2017.
- Gonzalbo F.E., *Narco-terrorismo: la fabrica de la opinion publica*, „Revista de historia internacional” 2012, nr 50, s. 57–74.
- Graham B., *27 Hours That Shook Bogota*, „The Washington Post” z 13.11.1985 r., <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1985/11/13/27-hours-that-shook-bogota/df-179624-949a-4a89-8252-ad4ceae28c6f/>, dostęp: 21 stycznia 2022 r.
- Grajales J., *Private Security and Paramilitarism in Colombia. Governing in the Midst of Violence*, „Journal of Politics in Latin America” 2017, nr 3.
- Grayson G., *La Familia Drug Cartel: Implications for U.S.–Mexican Strategy*, Strategic Studies Institute, Carlisle 2010.
- Grillo I., *Mexican cartels: a century of defying U.S. drug policy*, „Brown Journal of World Affairs” 2013, nr 2.
- Grundel K.Ch., Kleinschmidt J., *Organisierte Kriminalität, Drogenhandel und Gewaltkonflikte* [w:] *Das politische System Mexicos*, red. B. Schröter, Springer, Wiesbaden 2015.
- Gus M., *Understanding Terrorism: Challenges, Perspectives, and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks 2010.
- Hernandez J., *Terrorism, Drug Trafficking, and the Globalization of Supply*, „Perspectives on Terrorism” 2013, nr 4.
- Iraszczyk W., *Młode kobiety w gangach: między wiktylizacją a maskulinizacją*, „Studia Edukacyjne” 2017, nr 44.
- Jacobs J.B., *The Rise and Fall of Organized Crime in the United States* [w:] *Crime and Justice. Organizing Crime: Mafias, Markets, and Networks*, red. P. Tonry, M. Reuter, University of Chicago Press, Chicago 2020.
- Jargiełło A., „Wrogość” w dyskursie polityki Felipe Calderona, „Teki of Political Science and International Relations” 2019, nr 1.
- Jarząbek J., *Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej w polityce wewnętrznej Iranu*, „Wschodnioznawstwo” 2015, nr 1.
- Jastrzębska A.S., *Dziedzictwo Pabla Escobara. Trauma i perspektywa ofiar w powieści „Halas spadających rzeczy” Juana Gabriela Vásqueza*, „Facta Ficta. Journal of Narrative, Theory & Media” 2019, nr 2.
- Karczevska A.M., *Remembering Pablo: Escobar refuses to be forgotten*, „Fabula” 2020, nr 4.
- Kardis K., Pauliuchuk Y., *Zagrożenia mające wpływ na bezpieczeństwo społeczne państwa*, „Współczesne Problemy Zarządzania” 2018, nr 12.
- Kingsbury K., Chesnut A., *Not Just a Narcosaint: Santa Muerte as Matron Saint of the Mexican Drug War*, „International Journal of Latin American Religions” 2020, nr 4.
- Klein M., *Lateinamerika, die USA und der 11. September 2001: intermamerikanische Beziehungen und nationale Entwicklungen im Zeichen des ‘Krieges gegen den Terror’*, „Sonderheft der Zeitschrift für Außen- und Sicherheitspolitik” 2012.
- Knowles G.J., *Threat Analysis: Organized Crime and Narco-Terrorism in Northern Mexico*, „Military Review” 2008, nr 1–2.

- Kotasińska A., *Wojna meksykańskich karteli narkotykowych*, „Przegląd Nauk Stosowanych” 2016, nr 10.
- Laqueur W., *Reflections on Terrorism*, „Foreign Affairs” 1986, nr 1.
- Lee G.D., *Global Drug Enforcement. Practical Investigative Techniques*, CRC Press, Boca Raton–London–New York–Washington 2004.
- Lee R.W., *The Latin American Drug Connection*, „Foreign Policy” 1985, nr 61.
- Lee B., Renwick D., Labrador R.C., *Mexicos Drug War*, Council of Foreign Relations, 26.02.2021, <https://www.cfr.org/backgrounder/mexicos-long-war-drugs-crime-and-cartels>, dostęp: 24.05.2022 r.
- Levitt M., *Iranian and Hezbollah Operations in South America. Then and Now*’, „PRISM” 2016, nr 4.
- Livingstone G., *Inside Colombia. Drugs, Democracy and War*, Rutgers University Press, New Brunswick 2004.
- Longmire S.M., Longmire J.P., *Redefining Terrorism: Why Mexican Drug Trafficking is More than Just Organized Crime*, „Journal of Strategic Security” 2008, nr 1.
- Madison Canning B., *The Mérida Initiative and the Violence of Transnational Criminal Organizations in Mexico*, Bowdoin College, Maine 2021.
- Martin G., *Understanding Terrorism, Challenges, Perspectives and Issues*, Sage Publications, Thousand Oaks, 2010.
- Mele Ch., Semple K., *Trump Says He Will Delay Terrorist Designation for Mexican Cartels*, „The New York Times”, 6.12.2019, <https://www.nytimes.com/2019/12/06/us/trump-drug-cartels-terrorists.html>, dostęp: 23.05.2022 r.
- Mexico: Organized Crime and Drug Trafficking Organizations*, Congressional Research Service Report for Congress, 28.07.2020, <https://sgp.fas.org/crs/row/R41576.pdf>, dostęp: 25.05.2022 r.
- Naef P., *Narco-heritage and the Touristification of the Drug Lord Pablo Escobar in Medellín, Colombia*, „Journal of Anthropological Research” 2018, nr 4.
- Napoleoni L., *Modern Jihad. Tracing the Dollars Behind the Terror Networks*, Pluto Press, London 2003.
- Neagle J., *Colombia: Update On “drug War,” Violent Incidents*, Latin America Data Base, 30.11.1989, <https://digitalrepository.unm.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4782&context=notisur>, dostęp: 18.05.2022 r.
- Nieves R.J., *Colombian Cocaine Cartels: Lessons From the Front*, „Trends in Organized Crime” 1998, nr 3.
- Nix J., Smith M.R., Petrocelli M., Rojek J., Manjarrez V.M., *The Use of Social Media by Alleged Members of Mexican Cartels and Affiliated Drug Trafficking Organizations*, „Journal of Homeland Security and Emergency Management” 2016, nr 3.
- Noriega R., *Hezbollah’s Strategic Shift: a Global Terrorist Threat. Hearing before the Subcommittee on Terrorism, Nonproliferation, and Trade of the Committee on Foreign Affairs*, 20.03.2013, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/CHRG-113hhrg80122/html/CHRG-113hhrg80122.htm>, dostęp: 24.05.2022 r.
- Oakley R.B., *Combating Terrorism*, „Harvard International Review” 1985, nr 6.

- Pacheco F.C., *Narcofearance. How has Narcoterrorism Settled in Mexico?*, „Studies in Conflict & Terrorism” 2009, nr 12.
- Pansters W.G., Smith B.T., *La mafia muere: Violence, drug trade and the state in Sinaloa, 1940–1980*, „European Review of Latin American and Caribbean Studies” 2021, nr 112.
- Peñalosa Castro M.C., *Narcoturismo, la nueva tendencia a visitar lugares destacados por el narcotráfico. El caso de la ciudad de Medellín*, Universidad de las Palmas de Gran Canaria, Las Palmas 2020.
- Phillips B.J., Ross V., *Narco-Messages. Competition and Public Communication by Criminal Groups*, „Latin American Politics and Society” 2020, nr 1.
- Phillips B.J., *Terrorist Tactics by Criminal Organizations: The Mexican Case in Context*, „Perspectives on Terrorism” 2018, nr 1.
- Piccato P., *Written in Black and Red. Murder as a Communicative Act in Mexico* [w:] *The Politics of Violence in Latin America*, red. P. Policzer, University of Calgary Press, Calgary 2019.
- Pilon J.G., *The Bulgarian Nexus*, „The National Interest” 1986, nr 3.
- Pływaczewski W., *Współczesne trendy przestępczości zorganizowanej w Europie (analiza wybranych zjawisk przestępczych z uwzględnieniem zadań Agencji Unii Europejskiej ds. Współpracy Organów Ścigania – Europol)*, „Studia Prawnoustrojowe” 2021, nr 52.
- Prasetya A.B., Syauquillah M., *The Dynamics of Narcoterrorism in Indonesia. Case Study: Fadli Sadama* [w:] *ICSGS 2019: Proceedings of 3rd International Conference on Strategic and Global Studies, ICSGS 2019, 6–7 November 2019, Sari Pacific, Jakarta, Indonesia*, red. M.S. Rofii, A.I. Munandar, D.M. Yusof, European Alliance for Innovation, Jakarta 2020.
- Ramirez-Pimienta J.C., *De torturaciones, balas y explosiones. Narcolcultura, movimiento e hiperrealismo en el extenio de Felipe Calderon*, „A Contracorriente: Revista de Historia Social y Literatura de America Latina” 2013, nr 3.
- Rollins M., *Psychopathy and Narcoterrorism: a Comparative Historical Analysis of Pablo Escobar and “El Chapo” Guzman*, ProQuest, Ann Arbor 2017.
- Rollins J., Sun Wyler L., *Terrorism and Transnational Crime: Foreign Policy Issues for Congress*, Congressional Research Service Report for Congress, 11.06.2013, <https://sgp.fas.org/crs/terror/R41004.pdf>, dostęp: 24.05.2022 r.
- Rosen J.D., *Drug Trafficking and Organized Crime in Mexico* [w:] *The U.S. War on Drugs at Home and Abroad*, red. J.D. Rosen, Palgrave Macmillan, Cham 2021.
- Rubertone L.J., *Geografía política de Chiapas, el zapatismo mexicano y la Sociedad del Poder*, „Colección” 2022, nr 1.
- Salt A., *Blurred Lines. Mexican Cartels and the Narco-Terrorism Debate*, „Journal of Military and Strategic Studies” 2017, nr 1.
- Shafritz J.M., Gibbons E.F., Scott G.E.J., *Almanac of Modern Terrorism*, Fact on File, New York 1991.
- Silinsky M., *Empire of Terror: Iran’s Islamic Revolutionary Guard Corps*, University of Nebraska Press, Lincoln 2021.
- Simon J.D., *The Terrorist Trap. America’s Experience with Terrorism*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis 2001.

- Sullivan J.P., *Los Caballeros Templarios*. 'Social Bandits' [w:] *Los Caballeros Templarios de Michoacán. Imagery, Symbolism and Narratives*, red. R.J. Bunker, A. Keshvarz, Small Wars Foundation, Bethesda 2019.
- Sullivan J.P., *Postscript. Narcocultura, Insurgencies and State Change* [w:] *Los Caballeros Templarios de Michoacán. Imagery, Symbolism and Narratives*, red. R.J. Bunker, A. Keshvarz, Small Wars Foundation, Bethesda 2019.
- Tagliabue J., *Bombing Laid to Mafia War on Italy and Church*, „The New York Times”, 15.07.1994, <https://www.nytimes.com/1994/07/15/world/bombings-laid-to-mafia-war-on-italy-and-church.html>, dostęp: 24.05.2022 r.
- Two Men Charged in Alleged Plot to Assassinate Saudi Arabian Ambassador to the United States*, Department of Justice, Office of Public Affairs, 11.10.2011, <https://www.justice.gov/opa/pr/two-men-charged-alleged-plot-assassinate-saudi-arabian-ambassador-united-states>, dostęp: 18.05.2022 r.
- Vargas Rodríguez V.H., *Noches de luna roja*, „Agenda Cultural de la Universidad de Antioquia” 2011, nr 6.
- Villa A., *Combating Narcoterrorism*, „University of Miami National Security & Armed Conflict Law Review” 2015, nr 125.
- Vorobyeva Y., Berg R., *The Mérida Initiative may be dead, but restarting US–Mexico security cooperation will be crucial*, „LSE Latin America and Caribbean Blog”, 6.01.2021, <http://eprints.lse.ac.uk/108783/>, dostęp: 23.05.2022 r.
- Weinberg L., Pedahzur A., Hirsch-Hoeffler S., *The Challenges of Conceptualizing Terrorism*, „Terrorism and Political Violence” 2004, nr 4.
- Weiser B., *Not-Guilty Plea in Plot to Kill Saudi Ambassador to the U.S.*, „The New York Times”, 24.10.2011, <https://www.nytimes.com/2011/10/25/nyregion/in-plot-to-kill-saudi-ambassador-to-us-suspect-pleads-not-guilty.html>, dostęp: 23.05.2022 r.
- Wereta K., *W poszukiwaniu zmiany, czyli filozofia w praktyce. Transformacja Bogoty według Antanasa Mockusa*, „Ameryka Łacińska. Kwartalnik Analityczno-Informacyjny” 2015, nr 3–4.
- Wolska J., *Rola Korpusu Strażników Rewolucji Islamskiej w kreowaniu pozycji Regionalnej Islamskiej Republiki Iranu*, „Wiedza Obronna” 2014, nr 1.
- Wordliczek R., *Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych wobec Peru na przełomie XX i XXI wieku*, „Ameryka Łacińska” 2014, nr 3–4.
- Yeh S.S., *Is an International Treaty Needed to Fight Corruption and the Narco-Insurgency in Mexico?*, „International Criminal Justice Review” 2012, nr 3.
- Zabójstwo wg jednostek podziału administracyjnego kraju – przestępstwa stwierdzone, przestępstwa wykryte*, <https://statystyka.policja.pl/download/20/232254/przestepstwa-zabojstwo-do-2021.xlsx>, dostęp: 22.05.2022 r.

SUMMARY

Robert Bobkier

**Contemporary narcoterrorism in Latin America.
A case of Colombia and Mexico**

At the end of the Cold War, the term "narcoterrorism" was coined. This concept originally meant ties between drug dealers and terrorist organizations and the countries of the Soviet bloc. The definition of this phenomenon, developed later, is ambiguous and means both methods attributed to terrorists, applied by drug cartels and the financing of their activities by terrorist groups through drug trafficking. This article deals with the first of these meanings and discusses the situation in two Latin American countries. The Colombian Medellin cartel was the first to use typical terrorist measures. Criminals carried out bomb attacks on public buildings, planes and attacks on politicians. In doing so, they wanted to achieve the goal of preventing the extradition of cartel leaders. Mass drug production has been going on since the 1930s in Mexico, but at the turn of 21st century, local criminal groups monopolized drug trafficking routes to the US. In 2006, an attempt by the state to combat this practice resulted in a long-term "drug war", in which several hundred thousand people were killed. There has also been an unprecedented increase in crime in the world, to the point where about 100 people are killed at the hands of the cartels in Mexico on a daily basis. The international community has almost unanimously labeled the activities of the Mexican drug cartels as terrorism. Only the opinion expressed in Mexican literature differed in that respect. The cooperation of these cartels with terrorist organizations turned out to constitute another threat to international security. This kind of cooperation can bring mutual benefits to terrorist groups and the countries supporting them – especially in the case of money laundering. The long-term operation of cartels has created the phenomenon of "drug culture" in Latin American communities, glorifying the terrorist activities of cartels and the figures of their leaders.

Key words: terrorism, drug trafficking, narcoterrorism, Colombia, Mexico, drug cartels.

Data wpływu artykułu: 25.05.2022 r.

Data akceptacji artykułu: 30.06.2022 r.